

3 Analiza in vrednotenje dosedanjega razvoja, stanja in trendov v prostoru

3.1 Poselitev

3.1.1 Uvod

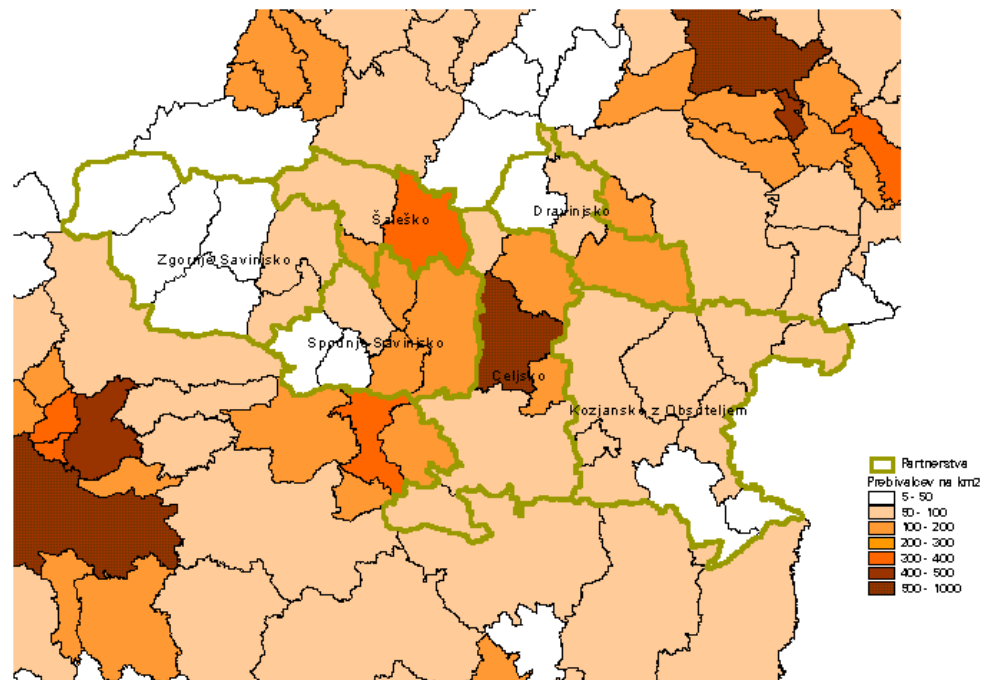
Savinjska regija je tretja največja regija v Sloveniji, tako po površini in tudi po številu prebivalstva. Obsega 223.373 ha površja (11,8% površine Slovenije) in šteje 236.255 prebivalcev v letu 2000 (13% slovenskega prebivalstva). Po zadnji reformi lokalne samouprave Savinjsko regijo sestavlja dvaintrideset (32) občin in sicer: Celje, Gornji Grad, Kozje, Laško, Ljubno, Luče, Mozirje, Nazarje, Podčetrtek, Radeče, Rogaška Slatina, Rogatec, Slovenske Konjice, Šentjur pri Celju, Šmarje pri Jelšah, Šmartno ob Paki, Šoštanj, Štore, Velenje, Vitanje, Vojnik, Zreče, Bistrica ob Sotli, Braslovče, Dobje, Dobrna, Polzela, Prebold, Solčava, Tabor, Vransk in Žalec. Savinjska regija je heterogena regija. Sestavlja jo več funkcijsko zaokroženih območij (geografske subregije ali tki. medobčinska "partnerstva"): Zgornja Savinjska dolina in Šaleška kotlina, Spodnja Savinjska dolina s Celjem in okolico, Konjiško-Vitanjsko podolje (Dravinjska dolina) in Kozjansko z Obsoteljem. Gostota poseljenosti v Savinjski regiji je nad ravnijo državnega povprečja (109 preb./km²), s tem, da sta Spodnja Savinjska dolina in Šaleška kotlina s 154 oz. 226 preb./km² nadpovprečno poseljeni. Zgornja Savinjska dolina in Kozjansko z Obsoteljem s 53 oz. 69 preb./km² pa so pod slovenskim povprečjem. Predvsem za nižinski del Savinjske regije je značilna drobna in gosta naselbinska razmestitev (0,35 naselij/km²), čigar značilnost je velika disperzija naselij, kar je posledica nekdanje prevladujoče agrarne dejavnosti v preteklosti in zgodnje industrializacije. Nekaj ekonomsko-geografskih značilnosti Savinjske regije prikazuje Preglednica 3.1.

Kartogram 3.1: Partnerstva v Savinjski regiji

Vir: Geodetska uprava RS; Kartografija: Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta v Ljubljani, 2002.

Kartogram 3.2: Gostota prebivalstva (2002)

Vir: Statistični urad, RS; Geodetska uprava RS. Kartografija: Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta v Ljubljani, 2002.

Preglednica 3.1: »Osebnizkaznica« Savinjske regije

Površina (km ²)	2.352
Prebivalstvo (30.6.2001)	256.976
Gostota poselitve (30.6.2001)	109
Indeks rasti prebivalstva 1981-2001	105,2
Indeks staranja dne 30.6. 2001 (%)	83,2
Struktura delovno aktivnega prebivalstva po sektorjih v 1999 (%):	
primarni sektor	4,9
sekundarni sektor	47,3
terciarni sektor	47,8
Struktura BDP po dejavnostih v 1996 (%):	
primarni sektor	4,6
sekundarni sektor	47,0
terciarni sektor	48,2
BDP na prebivalca po kupni moči v obdobju 1995-1997 (EURO)	11.485
Bruto osnova za dohodnino na prebivalca	
1992	92,1
1998	89,1
Dohodek od izvoza v % od celotnega prihodka po ZR leta 1999	24,7
Stopnja registrirane brezposelnosti v obdobju 1997-1999	14,7
Delež mladih med brezposelnimi v obdobju 1997-1999	29,4
Delež starejših od 40 let med brezposelnimi v obdobju 1997-1999	42,5
Delež neizobraženih med brezposelnimi v obdobju 1997-1999	48,5
Delež žensk med brezposelnimi v obdobju 1997-1999	50,1
Stopnja zaposlenosti v obdobju 1997-1999	53,8
Povprečna bruto plača na zaposlenega 1999	156.175
Število študentov na 1000 prebivalcev leta 1998	89,9
Število dijakov na 1000 prebivalcev leta 1998	106,0
Registrirane gospodarske družbe na 1000 prebivalcev dne 31.12.1999	20,9
Registrirani samostojni podjetniki na 1000 prebivalcev dne 31.12.1999	32,5
Delež prebivalstva na območjih s posebnimi razvojnimi problemi v skladu s 23. členom ZSRR	68,3

Viri: SURS, UMAR, IER.

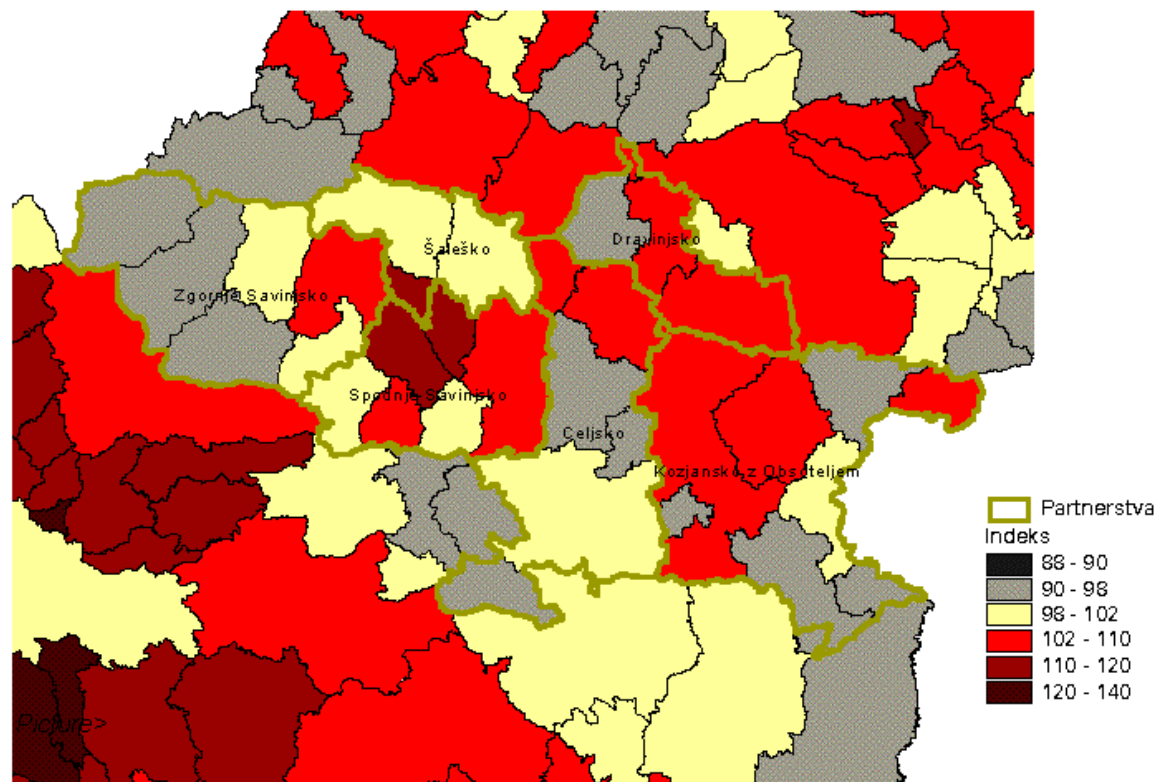
3.1.2 Demogeografske značilnosti

Število prebivalcev je v štirih desetletjih (1961-2000) v Savinjski regiji naraslo za 116% (po letni stopnji + 0,59%). Prebivalstveni razvoj je potekal zelo neenakomerno. V Šaleški kotlini se je število prebivalstva skoraj podvojilo (indeks rasti 1961-2000 je bil 189%), v Spodnji Savinjski dolini s Celjem in okolico za četrtno, v Konjiško-vitanjskem podolju (Dravinjska dolina) se je povečalo za petino (kar je nekako v okvirih povprečja Slovenije), medtem, ko v Zgornji Savinjski dolini in na Kozjanskem z Obsoteljem prebivalstvo bolj ali manj stagnira. V zadnjem desetletju je prebivalstvo za malenkost upadlo (letna stopnja je – 0,21%). Toda v tem obdobju se je nadaljevala močna diferenciacija. V skoraj polovici občin (12) dve petini (39 %) naselij izkazuje povprečno rast, kjer živi tri četrtine skupnega prebivalstva regije (74 %) in je omejeno prav tako na tretjino ozemlja (32 %). Prehodno skupino, kjer prebivalstvo stagnira predstavlja petina (19%) naselij. Pomenijo okoli desetine (8%) prebivalstva in okvirno petino (22%) površja. V 42% naselij pa opazujemo nazadovanje števila prebivalstva, kjer se je prebivalstvo v povprečju znižalo za petino. Njihov delež je zato upadel od četrtnine na komaj 18%. Upadanje števila prebivalstvo je najbolj očitno v obmejnih občinah Zgornje Savinjske doline (Solčava) in na Kozjanskem z Obstoteljem (Kozje, Bistrica ob Sotli in Podčetrtek). Opozoriti velja, da se je število prebivalstva tudi v dveh največjih, celjski in velenjski občini v zadnjem desetletju zmanjševalo po letni stopnji – 0,43% oz. – 0,16%.

Analize demografskih gibanj so že od šestdesetih letih razkrile težnje po oblikovanju **treh tipov** demografskih območij:

- tip območij s konstantnim naraščanjem ali **koncentracijo prebivalstva**;
- tip območij s trajnim nazadovanjem ali

Kartogram 3.3: Indeks števila prebivalstva 1991-2002

Vir: Statistični urad, RS; Geodetska uprava RS; Kartografija: Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta v Ljubljani, 2002.

- c. **praznjenjem prebivalstva** in
 d. prehodni tip območij s **težnjami stagnacije** ali menjave med naraščanjem, nazadovanjem in stagnacijo.

Območja koncentracije, stagnacije ali praznjenja so se oblikovala v šestdesetih in sedemdesetih letih in le še nadaljujejo v devetdesetih in prelomu stoletja. Analize spreminjanja števila prebivalstva med leti 1961 in 1996 kažejo na teritorialno širjenje tako območij koncentracije, ki so se v opazovanem obdobju povečale za skoraj dvakrat, kakor tudi območij praznjenja, ki so se povečala iz okrog 32% na polovico območja regije. Območja koncentracije prebivalstva so se razširila na tretjino — kjer pa živi tri četrtine ljudi, prehodna območja stagnacije še vedno predstavljajo okoli petino ozemlja in desetino prebivalstva, zato pa se je obseg teritorija s praznjenjem prebivalstva skrčil na polovico, toda ljudi je na tem ozemlju le še za slabo petino. Po težnjah rasti prebivalstva in po razmerjih med deleži prebivalstva lahko sledimo razlikam med posameznimi partnerstvi, (nekdanjimi) občinami in še posebej med naravnimi geografskimi subregijami. Razširila so se območja koncentracije na eni strani kot tudi območja z upadanjem prebivalstva, zlasti v območjih z “zapoznelo” urbanizacijo. Tu prednjačita **Zgornja Savinjska dolina in Kozjansko z Obsoteljem**. Območja koncentracije prebivalstva so najobsežnejša v **Spodnji Savinjski dolini s Celjem in okolico in Šaleški kotlini**. Povprečna gostota poseljenosti v območjih koncentracije znaša 252 prebivalcev na km², v območjih stagnacije in depopulacije pa 42 prebivalcev na km², kar je nekaj nad državnim povprečjem. Najvišjo gostoto izkazujejo območja koncentracije v **Celju in okolici in v Šaleški kotlini**, več od 300 prebivalcev na km².

Podrobna analiza gibanja števila prebivalcev med leti 1971-1996 po naseljih je pokazala:

Preglednica 3.2: Tipi demografskih območij v Savinjski regiji

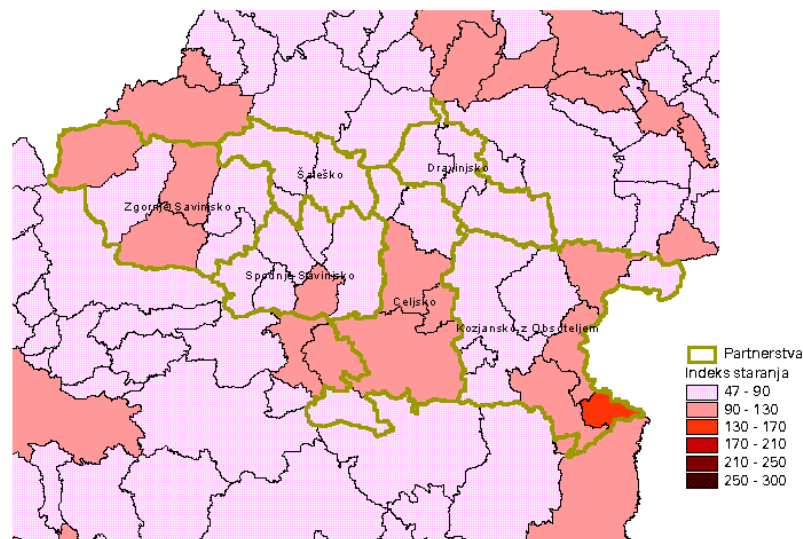
kazalec	območja koncentracije prebivalstva		območja stagnacije prebivalstva		območja upadanja prebivalstva		SKUPAJ
	štev.	%	štev.	%	štev.	%	štev.
število prebivalcev 1971	141243	64	22766	10	56930	26	220939
število prebivalcev 1981	170300	70	20203	8	53331	22	243834
število prebivalcev 1996	187878	74	21160	8	46240	18	255278
površina v km ²	745	32	509	22	1094	47	2348
število naselij	322	39	154	19	341	42	817
indeks rasti 1971/96	133		93		81		116
indeks rasti 1981/96	110		105		87		105
gostota prebiv. na km ²	252.16		41.57		42.24		108.69

- da se nadaljujejo procesi oblikovanja središč z naraščanjem prebivalstva v okolici **Celja** (*Celjski aglomeraciji*) in **Velenja** (somestje Velenje-Šoštanj);
- da sledimo procesom koncentracije prebivalstva na območjih večine *nekdanjih občinskih središč*;
- da v *hribovitih, gorskih, zlasti pa obmejnih območjih* prebivalstvo še naprej povsod nazaduje.

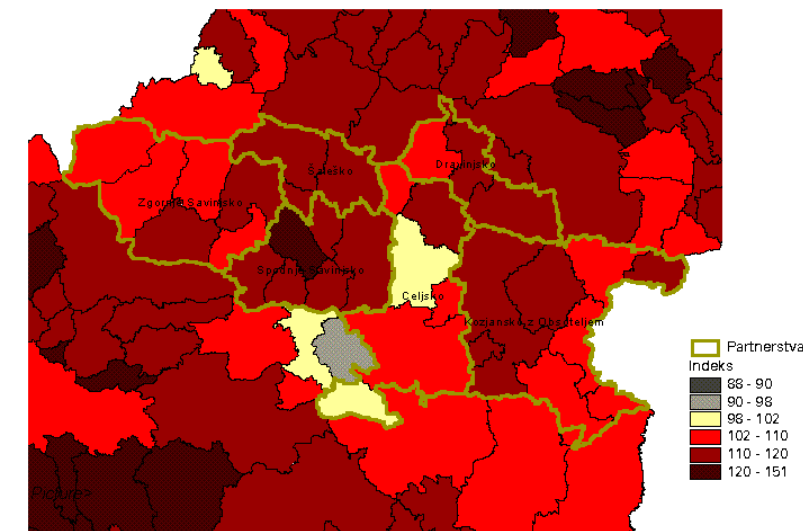
Za zadnja leta je tako kot v celotni državi značilno upadanje rodnosti, stabilno naraščanje pričakovanega trajanja življenja in v zadnjih letih ponovno rahlo naraščanje števila neto priselitev. Vzroka sta predvsem v nižji stopnji rodnosti in nižjem številu priseljenih z območij nekdanje Jugoslavije (migracije se v zadnjih letih znova krepijo). Rodnost je tudi na Savinjskem padla pod kritično reprodukcijsko mejo že prej, vendar je "izpad" izravnalo priseljeno prebivalstvo, ki je bilo mlado in v okviru katerega so ženske predstavljale okoli 45%. Pomemben sklop demografskih procesov je povezan z staranjem prebivalstva, ki vpliva na spreminjanje strukture gospodinjstev in družin. Povprečna velikost gospodinjstev se je v obdobju 1971- 2000 zmanjšala s 3,4 na 3,0. V enakem obdobju se je delež družin brez otrok povečal s 17,9% na 20,8%, delež družin z enim ali dvema otrokoma povečal s 65,6% na 76,1% ter delež družin s tremi ali več otroci zmanjšal s 16,5% na 7,7%. Značilno je tudi povečevanje števila enočlanskih gospodinjstev, tako ostarelih kot tudi mlajših.

Glede na pričujoče podatke je moč pričakovati, da se bodo reproduktivne norme prebivalstva še zniževale pod raven, ki še zagotavlja nemoteno biološko reprodukcijo. Za takšno reprodukcijo bi morala v družbi prevladati norma dveh do treh otrok na družino.

Kartogram 3.4: Indeks staranja (nad 65 let/pod 15 let)

Kartogram 3.5: Indeks števila gospodinjstev 1991-2002

Vir: Statistični urad, RS; Geodetska uprava RS.

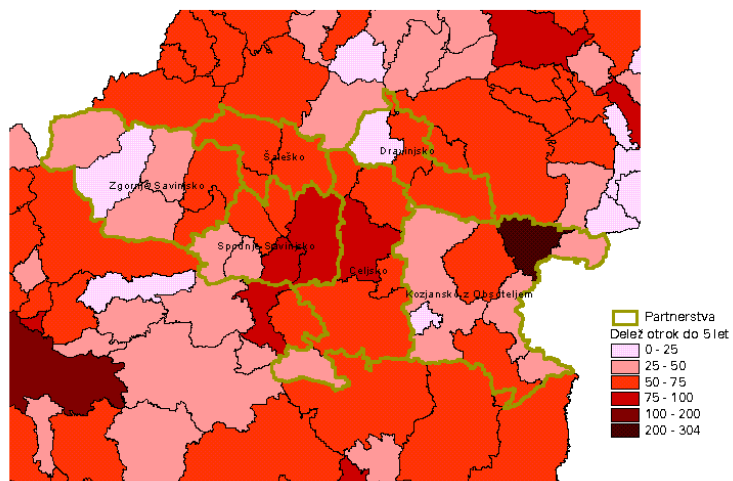
Kartografija: Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta v Ljubljani, 2002

Kartogram 3.6 - 3.9:

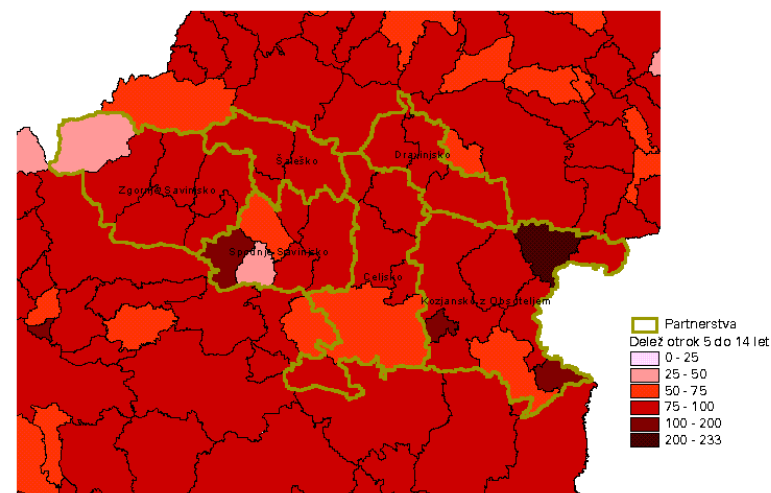
Kartografija: Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta v Ljubljani, 2002,

Vir: Statistični urad, RS; Geodetska uprava

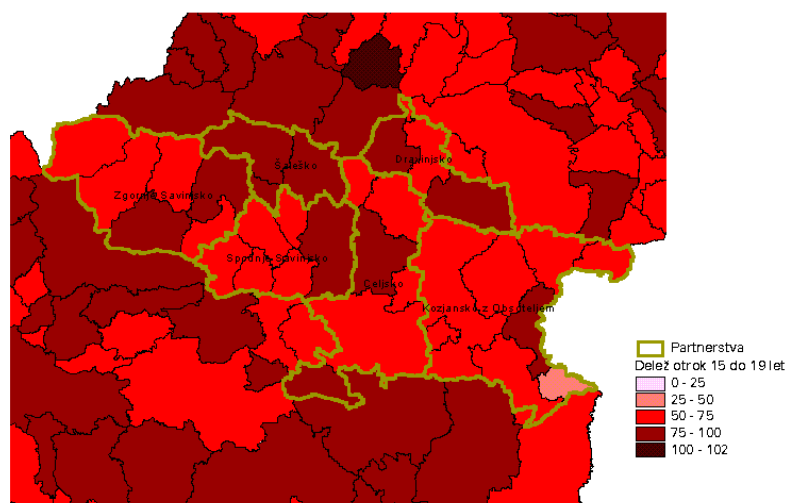
Delež otrok do 5 let, ki so v vrtcu

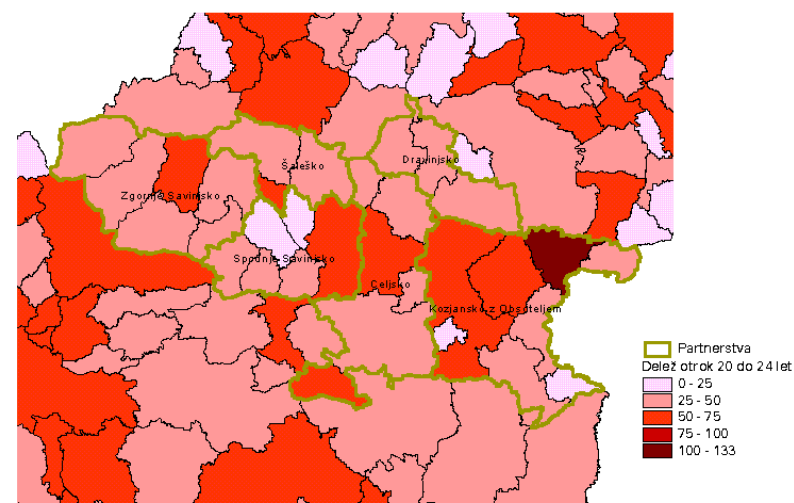
Delež otrok v osnovni šoli

Delež otrok v srednji šoli

Delež otrok v višji ali visoki šoli

Tudi na Savinjskem se je že skoraj v celoti uveljavila norma enega do dveh otrok na družino, kar ne zagotavlja dolgoročne reprodukcije prebivalstva, ampak vodi k staranju prebivalstva. Demografska predvidevanja ne obetajo povečanja števila prebivalcev. Projekcije, ki jih je do leta 2020 v treh možnih variantah opravil Statistični urad RS nas opozarjajo, da lahko po najbolj optimistični varianti pričakujemo nadaljevanje skromne rasti prebivalstva. Pesimistična projekcija pa ocenjuje zmanjšanje števila prebivalcev. Dolgoročno je po vseh variantah, ocenjeno nazadovanje števila njenega prebivalstva v starostnih skupinah do 39 let. Število prebivalstva v starostnih skupinah nad 40 let pa bo naraščalo.¹ Projekcije so bile izdelane za tiste občine, čigar urbana središča imajo več kot 10.000 prebivalcev. Ta mesta se hkrati v vseh možnih izhodiščih pojavljajo kot pomembnejši zaposlitveni centri in hkrati v vseh možnih scenarijih omrežja naselij pojavljajo kot pomembna urbana središča v Republiki Sloveniji. Gre za 17 mest, med njimi sta iz proučevanega območja le **Celje in Velenje**, kajti ostala občinska središča ne dosegajo "kritične" mase. Podobne težnje je pričakovati tudi v ostalih občinah proučevanega območja, z izjemo celjskih in velenjskih obmestnih občinah, kjer ocene napovedujejo še nadaljnji hitrejši porast prebivalstva. Projekcijo po zgoraj navedenih predpostavkah so nam dale naslednje rezultate kot jih prikazujejo spodnje preglednice.

¹ Projekcije so bile izdelane s pomočjo metode komponent. Za uporabo te metode so potrebni podatki o spolno starostni sestavi prebivalstva v časovnem izhodišču projekcije ter hipoteze o prihodnjem razvoju rodnosti, umrljivosti in selitev. Izhodišče projekcij je 1.1.2000. Podatki o sestavi prebivalstva po starosti in spolu in petletnih starostnih skupinah so bili za ta datum ocenjeni na podlagi podatkov za 30.9.1999. Hipoteze o prihodnjem razvoju rodnosti, umrljivosti, notranjih in zunanjih selitvah so bile izdelane v eni sami varianti. Te hipoteze se v nekaterih elementih ujemajo s hipotezami vgrajenimi v projekcije Statističnega urada RS in Urada za makroekonomske analize in razvoj.

Preglednica 3.3: Projekcija prebivalstva po petletnih časovnih obdobjih do leta 2020 v občini Celje in Velenje

Občina	Razvoj števila prebivalcev leta					Porast/padec št. preb.	
	2000	2005	2010	2015	2020	abs.	%
Celje	49583	49196	48916	48536	47880	-1703	-3,4
Velenje	34281	34653	35282	35765	35810	1529	+4,5

Preglednica 3.4: Projekcija deleža starejšega prebivalstva od 65 let po petletnih časovnih obdobjih do leta 2020

Občina	2000	2005	2010	2015	2020
Celje	14,4	15,7	17,2	18,1	20,6
Velenje	7,9	9,7	11,5	13,6	17,9

Preglednica 3.5: Povprečna letna stopnja rasti prebivalstva po petletnih časovnih obdobjih do leta 2020

Občina	2000–2005	2005–2010	2010–2015	2015–2020
Celje	-1,6	-1,1	-1,6	-2,7
Velenje	2,2	3,6	2,7	0,3

3.1.3 Selitvene migracije in dnevna mobilnost

Savinjska regija je imela razvito industrijo, ki pa je že konec osemdesetih letih, predvsem pa po letu 1992 doživela hudo gospodarsko krizo. Še vedno ima v strukturi delovnih mest prevlado delovnih mest v industriji (48 %) in zaradi strukturnih sprememb že 49 % v služnostnih dejavnostih. Več kot polovico vseh delovnih mest v industriji imajo občine: Zreče, Nazarje, Štore, Polzela, Prebold, Kozje, Velenje, Šoštanj, Ljubno, Radeče, Laško, Rogaška Slatina, Vitanje in Rogatec, medtem ko imajo občine Solčava, Dobrna, Luče, Vojnik, Podčetrtek, Šmartno ob Paki, Tabor, Braslovče, Mozirje, Celje in Dobje že več kot dve tretjini delovnih mest v služnostnih dejavnostih.

Na demografska gibanja ima pomemben vpliv selitvena mobilnost, ki je pomemben element preobrazbe pokrajine. Zaradi spremenjenih ekonomskih pogojev in spremenjene motivacije se spreminjajo smeri prostorske gibljivosti prebivalstva. Savinjska regija ima skupaj 92.564 delovnih mest in negativno bilanco med številom delovnih mest in aktivnim prebivalstvom (– 2516). Vse občine v regiji z izjemo Celja (+ 7973), Velenja (+5177), Nazarij (+ 1145), Zreč (+887), Rogaške Slatine (+715) in Štor (+122) izkazujejo negativni saldo v številu delovnih mest kar povzroča znatno dnevno migracijo (3 %) v zgoraj naštetih središčih. Podeželska ter obmestna naselja prikazujejo znaten primanjkljaj v številu delovnih mest, kar sproža znatno dnevno migracijo.

S širjenjem urbanizacije v okolico mest, prihaja do zanimivega preobrata. Mesta niso več osrednja in najbolj privlačna točka, ampak to postaja njihova okolica, ki prebivalstvu (s spreminjanjem ekonomskih možnosti in motivov) ponuja drugačne razmere za bivanje. Seveda to ni edina oblika preseljevanja mestnega prebivalstva v

okolico. Vse pogostejše namreč mestni prebivalci kupujejo parcele v obmestnih naseljih, posebno tam, kjer je dostopnost do mesta (tudi z javnimi prevoznimi sredstvi) dobra, in si tam zgradijo hiše. Zaradi pomanjkanja stanovanj v osrednjem mestu se preseljujejo prebivalci predvsem v bližnja manjša obmestna naselja. Naslednje pomembno gibalno, ki selitvene tokove usmerja iz mest na obrobja, so cene zemljišč v mestih, ki so posledica odsotnosti dolgoročne zemljiške politike in/ali nezmožnosti zagotovitve primernih (cenenih) površin za gradnjo enodružinskih hiš v mestih.

Stanje na področju brezposelnosti v Savinjski regiji je slabše od slovenskega povprečja. Z uvajanjem tržnega gospodarstva se je na obravnavanem območju situacija glede zaposlovanja precej poslabšala, saj se je postopoma znašel v težavah pomemben del obstoječe industrije, ki je predstavljala nadpovprečno pomemben vir zaposlitve v velikem delu regije, pri čemer je treba kot izstopajoča industrijska centra omeniti vsaj Celje in Velenje, pomembna industrija pa je bila tudi v številnih manjših krajih (npr. Rogaška Slatina, Nazarje, Slovenske Konjice itd.). Pri tem so bila zelo prizadeta tudi agrarna območja, kjer je bil nekmečki del prebivalstva zaposlen v industriji, resne posledice pa so bile značilne tudi za največja zaposlovalna središča. Obsežni predeli Savinjske regije imajo tako brezposelnost precej nad državnim povprečjem. Nastajanje novih delovnih mest je povezano predvsem z razvojem storitvenih dejavnosti. Med brezposelnimi je delež moških in žensk približno enak. Problem na področju zaposlovanja je razmeroma nizka strokovna izobrazba delovne sile, zlasti na podeželju. Na območjih, ki so bila v preteklosti zaposlitveno izrazito usmerjena v industrijsko dejavnost, primanjkuje delovnih mest za nekatere izobrazbene profile, s področja storitvenih dejavnosti. Veliko število upokojencev, ki so se upokojili pred iztekom polne zaposlitvene dobe,

pomeni, da je v resnici dejanska brezposelnost še nekoliko višja.

V zadnjih petih letih se je število brezposelnih na območju Savinjske regije sicer zmanjšalo, zaskrbljujoče pa je dejstvo, da se je v letu 2001 število brezposelnih na območju vseh subregij (partnerstev) povečalo. Medtem ko je bilo v obeh prebivalstveno najmočnejših območjih to povečanje razmeroma skromno (Celjsko le 1,4 %, Šaleško 2,7 %), pa je bil porast na območju Konjiško-vitanjskega podolja (Dravinjska dolina) 16,2 %, Zgornje Savinjske doline 12,1 % in na Kozjanskem z Obsoteljem 10,6 %.

Na ravni občin (preglednica v prilogi), je bila največja stopnja registrirane brezposelnosti v letu 2002 v občinah Dobje (18,9 %), Štore (18,8 %) in Luče (18,4 %), le malo pa je zaostajal ta odstotek v občinah Celje in Šmarje pri Jelšah (oboje 17,8 %). Vrednosti za vse te občine so precej nad slovenskim povprečjem, ki je znašalo v istem obdobju 12 %. Najmanjša stopnja registrirane brezposelnosti je bila v občinah Šmartno ob Paki (7,1 %), Zreče (7,8 %) in Šoštanj (9,5 %). Glede absolutnih vrednosti je seveda na prvem mestu občina Celje, kjer je kar 3987 registriranih brezposelnih oseb, na drugem mestu pa je Velenje s 1971 brezposelnimi osebami. Tudi na ravni občin vzbudi pozornost porast števila brezposelnih oseb v letu 2001, ki je značilen skoraj za vse občine. Izjemo predstavljajo le občine Vojnik, Štore, Nazarje, Solčava in Radeče. Brezposelnost je v tem enoletnem obdobju najbolj porasla v obmejnih občinah Luče (za 40 %), Gornji Grad (28,6 %) in Podčetrtek (26,6 %).

Preglednica 3.6: Ekonomsko-geografske primerjave Savinjske regije s sosednjimi regijami in Slovenijo

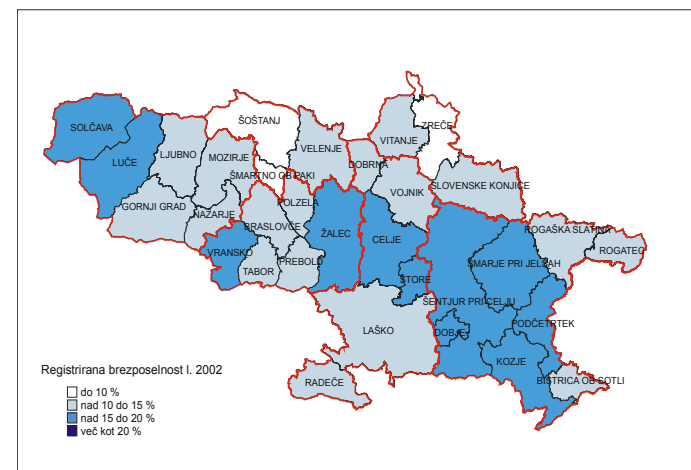
Regija	Delež prebivalstva (%)	Delež bruto dobička (%)	Število zaposlenih	Delež zaposlenih (%)	Bruto dodana vrednost na prebivalca (000 SIT)	Bruto dodana vrednost/preb., indeks ravni (RS = 100)	Delež bruto ustvarjene vrednosti v služnostnih dejavnostih	Delež brezposelnih v delovno sposobnem prebivalstvu
Savinjska regija	13,6	9,8	63122	13,2	344,6	87,0	38,4	10,0
Dolenjska	5,4	3,5	28207	6,0	303,4	97,7	27,8	7,7
Koroška	3,9	1,0	17111	3,6	241,0	60,8	46,8	7,1
Osrednje slovenska	26,7	47,9	155704	32,6	578,0	145,9	67,2	9,0
Podravska	17,1	10,8	64262	13,4	302,3	76,3	49,8	14,3
Posavska	3,6	1,2	13631	2,8	296,1	74,7	32,1	10,6
Zasavska	2,5	1,1	13409	2,8	360,3	90,9	28,8	8,5
SLOVENIJA	100,0	100,0	478313	100,0	396,3	100	51,8	9,7

Preglednica 3.7: Registrirana brezposelnost (1998-2002) v Savinjski regiji

Subregija ("partnerstvo")	1998	1999	2000	2001	2002	Indeks (2002/1998)	Indeks (2002/2001)
Zgornje Savinjska dolina	1026	1054	913	786	881	85,9	112,1
Saleška kotlina	2632	2681	2505	2286	2348	89,2	102,7
Spodnje Savinjska dolina	2711	2471	2432	2347	2529	93,3	107,8
Celje z okolico	7504	7091	6205	5935	6016	80,2	101,4
Konjiško-vitanjsko podolje (Dravinjska dolina)	1951	1602	1229	1024	1190	61,0	116,2
Kozjansko z Obsofeljem	3938	4000	3701	3310	3660	92,9	110,6
Skupaj	19860	18998	16985	15689	16626	83,7	106,0

Vir: SURS.

Kartogram 3.10: Registrirana brezposelnost v Savinjski regiji po občinah I. 2002

Preglednica 3.8: Število in struktura delovnih mest ter razmerja med številom delovnih mest in aktivnim prebivalstvom po naselbinskih tipih (2000)

Tipologija poselitvenih območij	Delovna mesta		Index (%)	Sektor zaposlitve (%)			Delež delovnih mest v posameznem naselbinskem tipu	Razmerje med delovno aktivnim prebivalstvom po naselju stalnega bivališča in delovno aktivnim prebivalstvom po sedežu dela	Razmerje med številom delovnih mest in aktivnim prebivalstvom v posameznem naselbinskem tipu.
	1993	2000		I	II	III			
			1993-2000				(%)		(%)
1. Mesta	65185	50649	78	2	44	54	55	+19408	162
2.1. Suburbanizirana obmestja	6345	5645	89	4	63	33	6	-380	94
2.2. Obmestja	9825	8645	88	1	66	32	9	-2172	80
3. Industrijski kraji	27233	21224	78	4	52	44	23	+5544	135
4. Podeželska naselja	5655	6401	113	2	38	60	7	-24916	20
Savinjska regija	114243	92564	81	2	48	49	100	-2516	97

Preglednica 3.9: Selitvena mobilnost prebivalcev v obdobju 1982 – 1998 glede na tipe prostorskih območij poseljenosti v Savinjski regiji

Tipologija poselitvenih območij	Priseljeni (1982-1998)	Odseljeni (1982-1998)	Selitveni saldo (1982-1998)	Priseljeni (1994-1998)	Odseljeni (1994-1998)	Selitveni saldo (1994-98)
1. Mesta	27063	27362	-299	4646	6026	-1380
2. Obmestja	20279	19003	1276	4266	3922	344
3. Urbanizirana -industrijska naselja	16799	14471	2328	3626	3526	100
4.1. Ogrožena podeželska območja	64141	60836	3305	12538	13474	-936
4.2. Odmirajoča podeželska območja	32247	30394	1853	7858	6672	1186
SKUPAJ	96388	91230	5158	20396	20146	250

Poselitvena območja obsegajo naselja, ki imajo v socialno-ekonomskem in razvojnem pogledu različne strukturne, funkcijske in razvojne značilnosti². Položaj naselja v enem od poselitvenih tipov je posledica naravnih, socialno-ekonomskih ter strukturnih značilnostih in zato zanj veljajo specifične usmeritve in kriteriji za urejanje. Vrednotenje poselitvenih območij, temelječe na podobnih strukturnih in funkcijskih značilnostih, izmerjenih s pomočjo ekonomskih in socialno-geografskih ter fiziognomskih indikatorjev³ so razvrščena v naslednje skupine:

1. Mesta⁴
2. Obmestja⁵

² Doslej je bilo opravljenih več vrst klasifikacij, npr. Vogeltnik (1967), Klemenčič (1960), Kokole (1969), Vrišer (1965), Jakoš, Gosar in Mihevc (1979), itd. Tradicionalnim oblikam delitev razvrščanje v urbana in podeželska naselja so se zaradi širjenja urbanih oblik pridružile nove, ki zagovarjajo "urbano-ruralni kontinuum" kot posledice ekonomskih in socialnih sprememb v družbi. V zadnjih letih sodobne strukturne spremembe v naseljih proučuje zlasti Ravbar (1997).

³ Več o tem v: Ravbar, M., 1997: Slovene Cities and Suburbs in Transformation (Slovenska mesta in obmestja v preobrazbi), *Geografski zbornik*, let. 37, str. 65-109.

⁴ **Mesta**: so območja koncentracije prebivalstva in gospodarskih dejavnosti. Predstavljajo le dober procent naselij (v njih pa prebiva dobra polovica ljudi). Glede na njihovo gospodarsko moč jih upravičeno smatramo za žarišča gospodarskega in socialnega razvoja pokrajine. Površine mest se nenehno povečujejo, še posebej površine "mestnih regij" (območij, ki so funkcionalno povezana z mestom). Smiselno je razlikovati med majhnimi in srednje velikimi mesti, pri čemer so, upoštevajoč slovenske razmere, mala mesta naselja z do 10.000 prebivalci. Večja mesta pa se vse bolj spreminjajo v "regionalne" tvorbe, kjer skupaj z obmestjem tvorijo *funkcionalno mestno regijo*.

⁵ **Obmestna naselja** ležijo v najožjem gravitacijskem območju mest. Sestavlja jih venec od 280 (5 %) naselij v najožji suburbanizirani okolici in nato še 658 (11 %) močno urbaniziranih obmestnih naselij. Proces suburbanizacije je tam najintenzivnejši, demografska rast, povzročena z intenzivno selitveno mobilnostjo je znatna, v obmestja se seli vedno več oskrbnih in storitvenih in tudi proizvodnih dejavnosti ter delovnih mest. Obmestna naselja imajo več urbanih kot agrarnih značilnosti (tako glede fizične, ekonomske in socialne strukture). Značilne so nove soseske enodružinskih

3. Urbanizirana in polurbanizirana podeželska naselja⁶
4. Podeželska naselja⁷.

Močan motiv za selitve prebivalstva iz mest v okolico predstavlja onesnaževanje v stanovanjskih območjih v mestih. Nadaljnjo pomembno vlogo pri selitvenih procesih igrajo tudi decentralizacija proizvodnih, predvsem servisnih obratov iz mesta na obrobje. Ta proces pospešujejo politične, družbene in gospodarske spremembe zadnjih deset let, povezani s privatizacijo, katere prostorski učinki še niso ustrezno ovrednoteni. Podrobnejša analiza migracijskih gibanj v Savinjski regiji za obdobje 1982 – 1998 kaže preobrat v selitvenih smereh prebivalstva.

Kratka analiza prostorske mobilnosti je pokazala, da so selitve dober indikator za demografsko

stanovanjskih hiš ter nadpovprečen delež (ne)organizirane stanovanjske gradnje. Prevladuje nekmečko prebivalstvo, služnostne dejavnosti, dobra prometna povezanost z bližnjim središčem, intenzivna stanovanjska gradnja.

⁶ **Urbanizirana in polurbanizirana naselja** so v širšem zaledju mest, v bližini pomembnih prometnih poti ali pa gre za manjša urbana (tudi industrializirana) jedra sredi pretežno ruralne pokrajine. Izrazito urbanizirana in pol urbanizirana — prehodna naselja štejejo še nadaljnjih 964 (16 %) naselij. V pretežni meri gre **industrijska središča** in / ali z delovnimi mesti v oskrbnih in storitvenih dejavnostih. Zanje je značilna intenzivna stanovanjska gradnja, velik delež dnevnih migrantov, pozitiven demografski razvoj in pozitiven migracijski saldo ter dobra dostopnost do urbanih središč. V naseljih prevladujejo urbani elementi nad agrarnimi, čeprav so slednji še opazni v deležu kmečkih ali mešanih delavsko kmečkih gospodinjstev ter številu kmečkih hiš. Pokrajina je kmetijsko intenzivno izkoriščena, kljub številnim urbanim dejavnostim. Pričakovati je nadaljnjo urbanizacijo, predvsem stanovanjsko gradnjo ter z njo povezan razvoj oskrbnih in storitvenih dejavnosti.

⁷ **Podeželska naselja** obsegajo preostali poseljeni prostor. Gre za 3942 naselij v Sloveniji, kjer je kmetijstvo še pomemben oblikovalec pokrajine. Naselja imajo pretežno agrarni značaj z nadpovprečnim deležem kmečkih ali polkmečkih gospodinjstev. Značilno je zmanjševanje števila prebivalcev. Med podeželskimi naselji običajno razlikujemo tista s stabilnim prebivalstvenim razvojem od tistih, ki so ogrožena ali celo odmirajo.

diferenciacijo. Območja doseljavanja so identična z območji koncentracije prebivalstva in zato pomemben element za programiranje perspektivnega razvoja postindustrijske pokrajine. Prebivalstvo se seli na območja, ki mu nudijo boljše razmere za bivanje, delo in oddih. Prostorska mobilnost prebivalstva in spremembe v načinu naselitve niso več v tesni zvezi s poklicnim preslojevanjem, kot je bil to primer še pred desetletji (Klemenčič, 1971), marveč so odraz socialne mobilnosti, povečanega standarda prebivalstva in zraščanja gravitacijskih območij dnevne migracije delovne sile okoli zaposlitvenih centrov v sklenjena in med seboj povezana območja. Dnevno potovanje delavcev iz naselij bivanja v naselja, kjer so zaposleni, je eden od pomembnih dejavnikov spreminjanja in urejanja pokrajine. Dnevno potovanje na delo je le v manjši meri posledica pomanjkanja stanovanj v mestih. V veliko večji meri gre za tradicionalno navezanost na rodni kraj in na lastno hišo in zemljo, ki jo dnevni migranti pogosto še obdelujejo. Obseg dnevne migracije je odvisen od razporeditve prebivalstva, delovnih mest, njihove strukture in od prometnih povezav. Glede na dano razporeditev delovnih mest ni prav nič presenetljivo, da je velika večina zaposlenih potovala na delo zunaj kraja, kjer so bivali. Gravitacijska območja dnevne migracije, ki so se pričela oblikovati že v petdesetih letih in so do leta 1981 zrasla v enotna in sklenjena območja okrog zaposlitvenih središč. Največji obseg števila dnevnih migrantov je bil ob popisu 1981 leta, ko je dnevno potovalo na delo 60,8% aktivnega prebivalstva. Do leta 1999 so se tokovi dnevne migracije "umirili" in je vsakodnevno potovalo na delo prav tako 61% od števila zaposlenih. V mestih kot so Celje, Velenje ta delež znašal le okoli petine, pri ostalih, nemestnih občinah pa tudi do 80-90%. To pomeni, da na podeželju praviloma več kot štiri petine zaposlenih dnevno potuje na delo v drugo občino. Na splošno pa delež dnevnih

migrantov na podeželju presega polovico aktivnega prebivalstva, medtem ko je ta delež v urbaniziranih območjih nižji. Poleg tega razlikujemo še območja nadpovprečno visokim deležem dnevnih migrantov, kjer se zaradi diverzifikacije delovnih mest prepletajo intenzivni migracijski tokovi z nadpovprečno visokim deležem dnevne migracije, ki je tudi posledica zametkov "metropolitanizacije" (Celje – Polzela, Šempeter, Žalec, Laško, Vojnik, Štore, Šentjur; ter somestje Velenje-Šoštanj). Med savinjskimi občinami imata Celje in Velenje največjo privlačno moč, saj vanje prihaja več kot četrtna dnevne delovne migracije, največ iz sosednjih občin. Nezanemarljivo tudi ni dejstvo, da petina zaposlenih potuje dnevno na delo v druge (statistične) regije.

Preglednica 3.10: Zaposlene in samozaposlene osebe po občini stalnega prebivališča in občini delovnega mesta in delež dnevne migracije (1999)

Občina	Zaposleni		Delež dnevne delovne migracije		
	Število zaposlenih	Število zaposlenih v regiji	Zaposleni v lastni občini (%)	Zaposleni v regiji (%)	Zaposleni izven regije (%)
Bistrica ob Sotli	367	163	38	44	18
Braslovče	1730	1360	17	79	5
Celje	17716	2774	77	16	7
Dobje	303	233	16	77	7
Dobrna	713	459	31	64	4
Gornji Grad	827	437	30	53	17
Kozje	1037	384	42	37	21
Laško	4867	1486	57	31	13
Ljubno	835	520	32	62	6
Luče	425	264	32	62	5
Mozirje	2310	1449	33	63	4
Nazarje	1010	344	63	34	3
Podčetrtek	952	498	39	52	8
Polzela	1984	1073	43	54	3
Prebold	1730	935	40	54	6
Radeče	1831	308	58	17	25
Rogaška Slatina	3960	867	73	22	5
Rogatec	1120	658	37	59	4
Slovenske Konjice	4849	1580	58	33	10
Solčava	139	70	37	50	12
Šentjur pri Celju	6416	3145	45	49	6
Šmarje pri Jelšah	3025	1855	33	61	6
Šmartno ob Paki	1117	915	14	82	4
Šoštanj	2902	1847	33	64	3
Štore	1426	938	29	66	5
Tabor	451	361	12	80	8
Velenje	13699	1601	84	12	5
Vitanje	777	505	30	65	5
Vojnik	2753	2081	20	76	4
Vransko	771	409	31	53	16
Zreče	2408	667	68	28	4
Žalec	7687	3343	52	43	5
Savinjska	92137	33529	41	36	23

3.1.4 Oskrba in kakovost stanovanj

Preglednica 3.11: Število stanovanj po letu zgraditve po subregijah v Savinjski statistični regiji in v občini Radeče (stanje dne 31. 12. 2000)

Subregija	Σ	Do l. 1918	1919 - 1945	1946 - 1960	1961 - 1970	1971 - 1980	1981 - 1990	1991 - 2000	Nez n.
Celje z okolico	28863	5528	1661	3506	5379	6267	3980	2134	408
Dravinjska dolina	7534	1206	236	692	993	1685	1623	918	181
Obsotelje s Kozjanskim	17224	3154	822	1589	1917	4895	2906	1557	384
Sp. Savinjska dolina	13319	2587	639	1445	1820	2880	2337	1341	270
Zg. Savinjska dolina	20359	2481	741	2654	3075	5309	4143	1795	161
Radeče	1803	450	110	228	228	370	281	127	9

Vir: Statistični letopis 2002, 2002.

Preglednica 3.12: Število stanovanj po številu sob po subregijah v Savinjski statistični regiji in v občini Radeče (stanje dne 31. 12. 2000)

Subregija	Σ	Eno-sob.	Dvo-sob.	Tri-sob.	Štiri-sob.	Pet-sob.
Celje z okolico	28863	5364	10693	7872	3097	1828
Dravinjska dolina	7534	1081	2277	2080	1259	834
Obsotelje s Kozjanskim	17224	2843	6019	5291	2111	957
Sp. Savinjska dolina	13319	2122	4227	3797	1849	1322
Zg. Savinjska dolina	20359	2697	6089	5901	3014	2652
Radeče	1803	310	656	557	177	103

Vir: Statistični letopis 2002, 2002.

Preglednica 3.13: Delež stanovanj po številu sob po subregijah v Savinjski statistični regiji in v občini Radeče (stanje dne 31. 12. 2000)

Subregija	Σ	Eno-sob.	Dvo-sob.	Tri-sob.	Štiri-sob.	Pet-sob.
Celje z okolico	100,0	18,6	37,0	27,3	10,7	6,3
Dravinjska dolina	100,0	14,3	30,2	27,6	16,7	11,1
Obsotelje s Kozjanskim	100,0	16,5	34,9	30,7	12,3	5,6
Sp. Savinjska dolina	100,0	15,9	31,7	28,5	13,9	9,9
Zg. Savinjska dolina	100,0	13,2	29,9	29,0	14,8	13,0
Radeče	100,0	17,2	36,4	30,9	9,8	5,7

Vir: Statistični letopis 2002, 2002.

V subregijah je bilo leta 2000 dvosobnih stanovanj največ – v vseh primerih več kot četrtina. Najmanj je bilo petsobnih stanovanj.

Preglednica 3.14: Koristne površine (1000 m²) stanovanj po številu sob po subregijah v Savinjski statistični regiji in v občini Radeče (stanje dne 31. 12. 2000)

Subregija	Σ	Eno-sob.	Dvo-sob.	Tri-sob.	Štiri-sob.	Pet-sob.
Celje z okolico	1904,1	195,3	601,4	575,7	294,6	236,8
Dravinjska dolina	556,5	38,6	134,9	157,1	124,8	100,9
Obsotelje s Kozjanskim	1198,8	100,7	354,3	414,2	208,4	121,2
Sp. Savinjska dolina	884,1	78,1	242,2	293,7	181,5	178,5
Zg. Savinjska dolina	1522	89,2	348,4	446,8	295,3	342,1
Radeče	123,9	11	37,3	42,9	18,1	14,5

Vir: Statistični letopis 2002, 2002.

Preglednica 3.14: Delež koristnih površin stanovanj po številu sob po subregijah v Savinjski statistični regiji in v občini Radeče (stanje dne 31. 12. 2000)

Subregija	Σ	Eno-sob.	Dvo-sob.	Tri-sob.	Štiri-sob.	Pet-sob.
Celje z okolico	100,0	10,3	31,6	30,2	15,5	12,4
Dravinjska dolina	100,0	6,9	24,2	28,2	22,4	18,1
Obsotelje s Kozjanskim	100,0	8,4	29,6	34,6	17,4	10,1
Sp. Savinjska dolina	100,0	8,8	27,4	33,2	20,5	20,2
Zg. Savinjska dolina	100,0	5,9	22,9	29,4	19,4	22,5
Radeče	100,0	8,9	30,1	34,6	14,6	11,7

Vir: Statistični letopis 2002, 2002.

V regiji je najmanjši delež koristnih površin pri enosobnih stanovanjih. Pri deležu koristnih površin posobnih stanovanj izstopata Celje z okolico in Obsotelje s Kozjanskim.

Preglednica 3.15: Povprečna vrednost koristnih površin (v m²) stanovanj po številu sob po subregijah v Savinjski statistični regiji in v občini Radeče (stanje dne 31. 12. 2000)

Subregija	Σ	Eno-sob.	Dvo-sob.	Tri-sob.	Štiri-sob.	Pet-sob.
Celje z okolico	66,0	36,4	56,2	73,1	95,1	129,5
Dravinjska dolina	73,9	35,7	59,2	75,5	99,1	121,0
Obsotelje s Kozjanskim	69,6	35,4	58,9	78,3	98,7	126,6
Sp. Savinjska dolina	66,4	36,8	57,3	77,4	98,2	135,0
Zg. Savinjska dolina	74,8	33,1	57,2	75,7	98,0	129,0
Radeče	68,7	35,5	56,9	77,0	102,3	140,8

Vir: Statistični letopis 2002, 2002.

Povprečne vrednosti koristnih površin stanovanj se gibljejo med 66 m² in 74,8 m² in se enakomerno povečujejo s številom sob.

Preglednica 3.16 Število stanovanja po opremljenosti z napeljavami po subregijah v Savinjski statistični regiji in v občini Radeče (stanje dne 31. 12. 2000)

Subregija	Σ	Centr. ogrev.	Kanaliz.	Vodov.	El. toka	Samo el. tok	Brez napelj.
Celje z okolico	28863	19505	28359	28359	28752	393	111
Dravinjska dolina	7534	4847	7335	7335	7502	167	32
Obsotelje s Kozjanskim	17224	9947	16370	16370	17055	685	169
Sp. Savinjska dolina	13319	9701	13023	13023	13272	249	47
Zg. Savinjska dolina	20359	16818	20021	20021	20285	264	74
Radeče	1803	1041	1752	1752	1800	48	3

Vir: Statistični letopis 2002, 2002.

Preglednica 3.17: Delež stanovanj po opremljenosti z napeljavam po subregijah v Savinjski statistični regiji in v občini Radeče (stanje dne 31. 12. 2000)

Subregija	Σ	Centr. ogrev.	Kanaliz.	Vodov.	El. toka	Samo el. tok	Brez napelj.
Celje z okolico	100,0	67,6	98,3	98,3	99,6	1,4	0,4
Dravinjska dolina	100,0	64,3	97,4	97,4	99,6	2,2	0,4
Obsotelje s Kozjanskim	100,0	57,8	95,0	95,0	99,0	4,0	1,0
Sp. Savinjska dolina	100,0	72,8	97,8	97,8	99,6	1,9	0,4
Zg. Savinjska dolina	100,0	82,6	98,3	98,3	99,6	1,3	0,4
Radeče	100,0	57,7	97,2	97,2	99,8	2,7	0,2

Vir: Statistični letopis 2002, 2002.

Med subregijami izstopa Obsotelje s Kozjanskim – deleži stanovanj s centralnim ogrevanjem, kanalizacijo, vodovodom ali električnim tokom so nižji kot pri drugih regijah. Višji so deleži pri stanovanjih, ki so opremljena samo z električnim tokom ali pa so brez napeljav.

Preglednica 3.18: Število stanovanj s pomožnimi prostori po subregijah v Savinjski statistični regiji in v občini Radeče (stanje dne 31. 12. 2000)

Subregija	Kopalnica	Stranišče	Kuhinja
Celje z okolico	25910	26731	28570
Dravinjska dolina	6316	6540	7398
Obsotelje s Kozjanskim	13686	14274	16923
Sp. Savinjska dolina	11890	12188	13178
Zg. Savinjska dolina	18508	18914	20188
Radeče	1515	1600	1792

Vir: Statistični letopis 2002, 2002.

Preglednica 3.19: Delež stanovanj s pomožnimi prostori po subregijah v Savinjski statistični regiji in v občini Radeče (stanje dne 31. 12. 2000)

Subregija	Kopalnica	Stranišče	Kuhinja
Celje z okolico	89,8	92,6	99,0
Dravinjska dolina	83,8	86,8	98,2
Obsotelje s Kozjanskim	79,5	82,9	98,3
Sp. Savinjska dolina	89,3	91,5	98,9
Zg. Savinjska dolina	90,9	92,9	99,2
Radeče	84,0	88,7	99,4

Vir: Statistični letopis 2002, 2002.

Med subregijami izstopa Obsotelje s Kozjanskim, v kateri je delež stanovanj s kopalnico ali straniščem v primerjavi z ostalimi subregijami najnižji.

3.1.5 Naselbinska struktura

Osnovni elementi naselbinskih struktur so poleg fizično-geografskih komponent, ki so povezane s procesom preoblikovanja regionalnih struktur predvsem naslednji:⁸

- prostorska razporeditev prebivalstva, stopnja koncentracije in perspektivne razporeditve v različnih poselitvenih območjih glede razmerij med mestnimi središči in njihovimi vplivnimi (urbaniziranimi in podeželskimi) območji;
- obstoječe omrežje mest in drugih naselij, v zaposlitvenem pomenu in v pomenu centralnih krajev ter njihovem relativnem pomenu v omrežju naselij, zlasti z vidika obsega vplivnih območij in pomena središč različnih ravni;
- stopnja, pomen in razvoj urbanizacije z vidika koncentracije prebivalstva in njenih specifičnih razporeditev dejavnosti v prostoru (z vidika razvoja delovnih mest) in lokacijske povezave, ter
- strukturni deleži sektorjev in panog kot vzrokov za obstoječo in bodočo zasnovo poselitve.

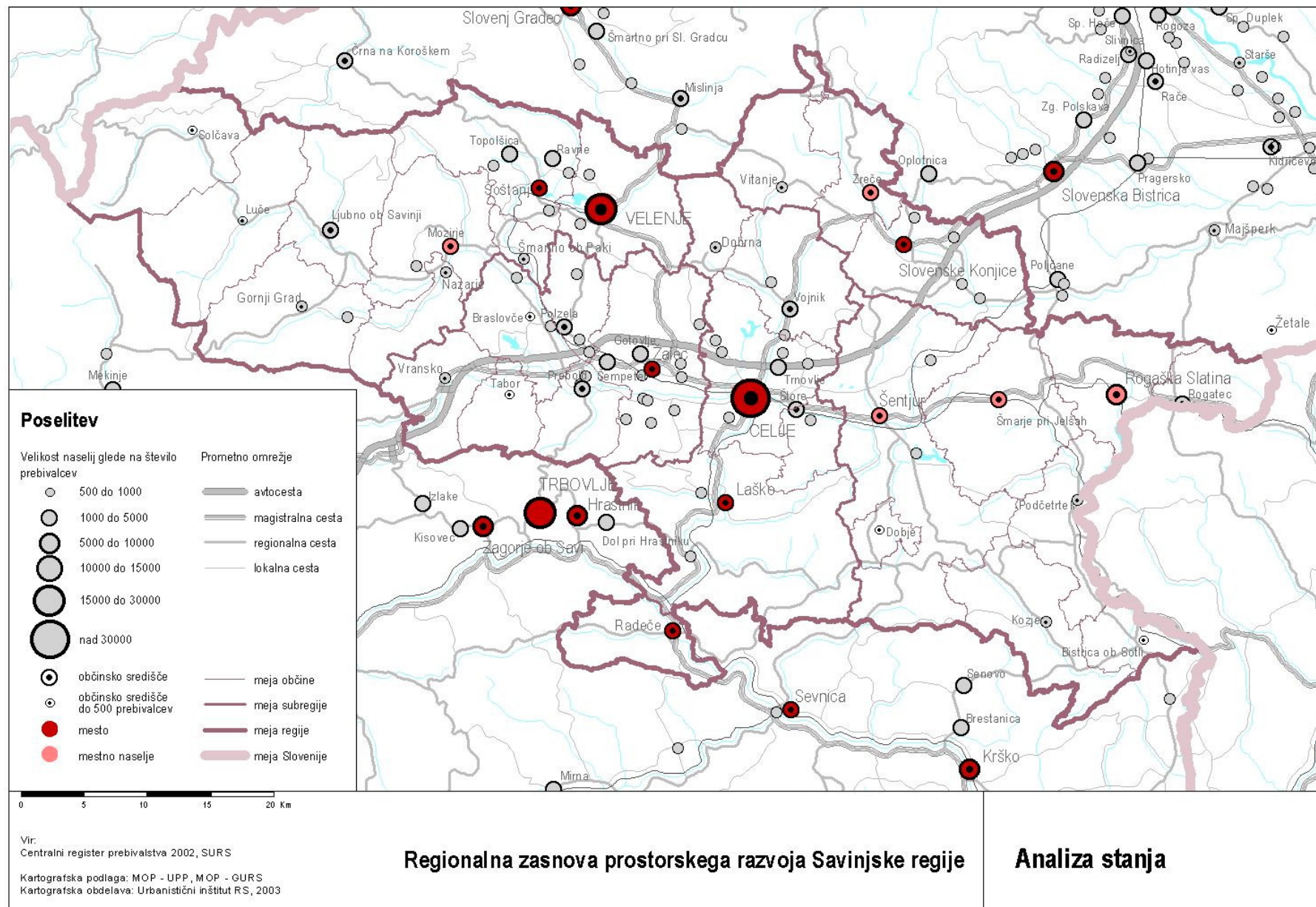
Poselitveni vzorec Savinjske regije sestavlja 816 naselij (13,5 % slovenskih naselij), v povprečju eno na 3,5 km² (kar je na ravni slovenskega povprečja). Dejansko je poselitev gostejša, saj se je koncentracija poselitve izognila gorskim

območjem Zgornje Savinjske doline. Ob tako veliki naselbinski gostoti prevladujejo majhna naselja. Z izjemo Šaleške kotline ima le 2-3% naselij več kot 500 prebivalcev, od tega kar dve petini manj kot 100 prebivalcev, samo *Celje* in *Velenje* sodita med večja slovenska mesta, več kot 5.000 prebivalcev imata le *Žalec* in *Rogaška Slatina*, blizu temu številu pa sta še *Šentjur* in *Slovenske Konjice*. V Spodnji Savinjski dolini s Celjem in okolico in Šaleški kotlini pretežni del prebivalstva prebiva v večjih naseljih, medtem ko v preostalih treh funkcijskih območjih regije večinski del ljudi prebiva v skupini naselij med 100 in 500 prebivalcev. Pregledno razporeditev poseljenosti po funkcijskih območjih prikazuje Preglednica 3.11.

⁸ Večino izbranih problemskih sklopov smo praviloma analizirali na ravni naselij in jih pozneje razvrstili po funkcijskih (gravitacijskih) območjih (nižjega ranga) in tudi po občinah. Ker pa je območje Savinjske regije s funkcijskega vidika relativno heterogeno predvsem zaradi "večpolne" gravitacije do urbanih središč, pa tudi deloma zaradi "mešanja" vplivov Maribora in Ljubljane, je zanj značilna dokaj razdrobljena poselitev. To pa je vplivalo na preglednost rezultatov. Zato smo jih na drugačen način združevali in prikazali na problemski način tako, da smo nekatere skupne probleme združili v sorodne tipe območij - po značilnih tipih naselbinskega razvoja.

Preglednica 3.20: Razporeditev naselij in gostota poseljenosti v Savinjski regiji

	Zgornja Savinjska dolina				Šaleška kotlina				Spodnja Savinjska dolina (s Celjem in okolico)				Konjiško-vitanjsko podolje (Dravinjska kotlina)				Kozjansko z Obsoteljem			
Število prebivalcev	Število naselij 2001	% naselij	Σ št. Preb.	% Σ preb	Št. naselij 2001	% naselij	Σ št. Preb.	% Σ preb	Število naselij 2001	% naselij	Σ št. Preb.	% Σ preb	Število naselij 2001	% naselij	Σ št. Preb.	% Σ preb	Število naselij 2001	% naselij	Σ št. Preb.	% Σ preb
nad 1000	2	3	3177	19	4	9	31317	71	11	3	61177	51	2	2	7748	35	4	2	12752	24
500-999	4	7	3126	19	6	13	4413	10	29	9	19995	17	3	4	2013	9	4	1	2422	4
100-499	45	75	9456	58	31	69	8107	18	152	47	32607	27	50	60	10453	4%	157	52	27744	5%
do 99	9	15	613	4%	4	9	200	0	129	40	7312	6	28	34	1654	%	142	46	8933	18
Skupaj	60	100,0	16372	100,0	45	100,0	44037	100,0	321	100,0	121091	100,0	83	100,0	21868	100,0	307	100,0	51851	100,0

Kartogram 3.11: Stanje na področju poselitve v Savinjski regiji.

Razen splošne mere urbanizacije (deleža mestnega prebivalstva) smo na podlagi Vrišerjeve (1988, 1990) klasifikacije upoštevali še nekatere druge kazalce urbanizacije, in sicer naslednje: odstotek aktivnega kmečkega prebivalstva od skupnega aktivnega prebivalstva, odstotek stanovanjskih objektov v mestih in mestnih naseljih od skupnega števila stanovanjskih objektov v občini, delež prebivalcev živečih v mestih in mestnih naseljih od skupnega števila prebivalcev v občini, delež delovnih mest v mestih in mestnih naseljih od vseh delovnih mest in delež delovnih mest v terciarnih in kvartarnih dejavnostih v mestih in mestnih naseljih od vseh delovnih mest.⁹ Skupine smo poimenovali: *zelo šibko urbaniziranost, šibko urbaniziranost, povprečno urbaniziranost, močno urbaniziranost in zelo močno urbaniziranost.*

Razmere v **Savinjski regiji** se v ničemer ne razlikujejo od zakonitosti v ostalih delih Slovenije. Izsledki, ki smo jih dobili s prikazano tipologijo so nam med savinjskimi naselji dali naslednjo sliko: *mesta*, ki predstavljajo 2% (SLO=1,2 %) vseh naselij (v njih pa prebiva dve petini ljudi), je obkrožal najprej venec 31 (4 %) naselij v najožji *suburbanizirani okolici* in nato še 74 (13 %) *močno urbaniziranih obmestnih naselij*. Analiza je nadalje pokazala, da je urbanizacijska stopnja 55% (v Sloveniji 65 %), ter da je petina regije zelo močno urbanizirana (*Celjska in Velenjska kotlina*), kjer v urbaniziranih naseljih prebiva več kot devet desetih njenega prebivalstva. Naselbinski sistem za potrebe usmerjanja poselitve in regionalne prostorske zasnove lahko razporedimo v dve funkcijsko zaokroženi območji in sicer: v **urbanizirani** in (hkrati) gosto naseljena območja

(*ki ga sestavljajo mesta skupaj z obmestji*) in redkeje poseljena **podeželska območja** (*ki pa ga sestavljajo tudi manjša urbanizirana naselja*).

Pri *urbaniziranih območjih* gre za območja koncentracije prebivalstva in gospodarskih dejavnosti. V njih prihaja do ekspanzivne rasti prebivalstva in dekoncentracije naselbinskega razvoja ter do povečanih obremenitev okolja. Urbanizirana območja so tudi ekonomsko najbolj aktivna. Zanje je značilno, da središča izžarevajo pomembne razvojne impulze, čigar dinamika je pomembna za širšo okolico. Ta območja označuje "mestni" način življenja, napredujoča koncentracija prebivalstva (predvsem v obmestjih), diverzifikacija gospodarstva, širitev kulturne, izobraževalne in socialne infrastrukture. Izžarevanje in privlačna sila teh mest presega administrativne meje lokalnih skupnosti in vodi k raznovrstnim prepletanjem s sosednjimi območji. Ta diferenciacija je spontana, čigar poglobljena značilnost je stihjska koncentracija prebivalstva na neposrednem obrobju mest, ki jih spremlja razpršena stanovanjska gradnja individualnih stanovanjskih hiš, pogojena z liberalnim nakupom zemljišč, nedefinirano zemljiško in premalo selektivno urbanistično politiko.

Gostota poseljenosti v *urbaniziranih območjih* Savinjske regije je v povprečju štirikrat večja od povprečne gostote poseljenosti v regiji. Prevladujoča pokrajinska in fiziognomska poteza urbaniziranih območij je v prevladujoči in nadpovprečni dinamiki prostostoječe stanovanjske gradnje novejšega datuma. S tem se potrebe po dodatnih poselitvenih in infrastrukturnih površinah stalno povečujejo in "požirajo" velika javna sredstva, medtem ko ostaja predvsem družbena infrastruktura v mestnih središčih neizkoriščena. Velika koncentracija voženj na delo in z dela bo po realnih predvidevanjih še nadalje izsiljevala nove in nove prometne investicije, namesto truda za oblikovanjem razvoja po javnem prometu.

⁹ Stopnjo urbanizacije smo ugotavljali tako, da smo posamezne vrednosti vsakega kazalca razvrstili v rangirno lestvico in razdelili na deset decilov, in decilno stopnjo točkovali z 1 do 10 glede na uvrstitev. Seštevek doseženih točk smo na koncu razdelili na pet skupin in tako ugotovili, kako visoka je njena urbanizacijska stopnja.

Preglednica 3.21: Obseg in razseženost urbanizacije v Savinjski regiji

Subregija (partnerstvo)	delež mestnega prebivalstva (%)				delež prebivalstva v mestih in obmestjih (%)				Stopnja urbanizacije
	1961	1971	1991	2000	1961	1971	1991	2000	
Zgornja Savinjska dolina	7	9	12	12	7	9	12	12	<i>zelo šibka</i>
Šaleška kotlina	33	47	62	60	83	87	91	90	<i>zelo močna</i>
Spodnja Savinjska dolina (s Celjem in okolico)	31	37	41	39	55	60	64	62	<i>močna šibka</i>
Kozjansko s Obsoteljskim	9	12	21	22	9	12	21	22	
Konjiško-vitanjsko podolje (Dravinjska dolina)	12	16	22	22	37	41	51	51	<i>zmerna</i>

Preglednica 3.22: Razvoj prebivalstva v Savinjski regiji po tipih naselbinskega razvoja 1961-2000

Poselitveno območje	1961	1971	1981	1991	1996	2000
1. Mesta	45564	64497	84602	94379	92488	91169
2.1. Suburbanizirana obmestja	15779	16613	17512	16767	17561	16803
2.2. Obmestja	23767	25539	28291	30305	30562	31255
3. Industrijski kraji in stabilno podeželje	75267	75440	77888	81210	82653	83600
4. Ogroženo in odmirajoče podeželje	42259	39010	35704	32762	32111	32392
SKUPAJ	202636	221099	243997	255423	255375	255219

Preglednica 3.23: Indeksi rasti števila prebivalcev po naselbinskih tipih v Savinjski regiji 1961-2000

Poselitveno območje	Indeksi rasti števila prebivalcev (%)					Delež površja (%)
	1961/71	1971/81	1981/91	1991/2000	1961/2000	
1. Mesta ¹⁰	142	131	112	97	200	2
2.1. Suburbanizirana obmestja	105	105	107	105	111	3
2.2. Obmestja	109	113	107	104	135	7
3.1. Industrijski kraji	114	119	110	103	154	6
3.2. Stabilno podeželje	122	121	108	100	159	18
4. Ogroženo in odmirajoče podeželje	92	92	92	99	77	62
SKUPAJ	109	110	105	100	126	100

¹⁰ Poleg Celja smo upoštevali še Velenje, Žalec, Laško, Rogaško Slatino in Šentjur pri Celju.

Preglednica 3.24: Razvoj prebivalstva po subregijah (partnerstvih) in po tipih naselbinskega razvoja v Savinjski regiji 1961 - 2000

Poselitveno območje	Zgornja Savinjska dolina				Šaleška kotlina				Spodnja Savinjska dolina (s Celjem in okolico)				Konjiško-vitanjsko podolje				Kozjansko s Obsoteljskim			
	1961	1971	1991	2000	1961	1971	1991	2000	1961	1971	1991	2000	1961	1971	1991	2000	1961	1971	1991	2000
1. Mesta	1006	1301	1906	2004	7631	13913	27337	26353	30535	40222	49665	46803	2261	3196	4882	4846	4131	5865	10589	11163
2.1. Suburbanizirana obmestja					4047	4555	4443	4272	11732	12058	12324	12531								
2.2. Obmestja					7285	7443	8292	9044	11695	13156	15543	15884	4787	4940	6470	6327				
3. Industrijski kraji in stabilno podeželje	8354	8543	9805	10112	2757	2794	3220	3437	31865	32470	34815	36544	5584	5698	6183	5873	26707	25935	27187	27634
4. Ogroženo in odmirajoče podeželje	5558	5232	4556	4256	1132	1071	889	931	12228	11334	9355	9329	6229	5791	4883	4882	17112	15582	13079	13054
SKUPAJ									10924	12170	12109		18861	19625	22418	21868				
	14918	15076	16267	16372	22852	29776	44181	44037	98055	0	2	1					47950	47382	50855	51851

Preglednica 3.25: Indeksi rasti (%) števila prebivalcev po subregijah (partnerstvih) in naselbinskih tipih 1961 - 2000

Poselitveno območje	Zgornja Savinjska dolina				Šaleška kotlina				Spodnja Savinjska dolina (s Celjem in okolico)				Konjiško-vitanjsko podolje				Kozjansko s Obsoteljskim			
	61/71	71/91	91/00	% pov	61/71	71/91	91/00	% pov	61/71	71/91	91/00	% pov	61/71	71/91	91/00	% pov	61/71	71/91	91/00	% pov
1. Mesta	129	147	105	1	182	196	96	6	132	123	94	4	141	153	99	1	142	181	105	2
2.1. Suburbanizirana obmestja				0	113	98	96	6	103	102	102	7				0				0
2.2. Obmestja				0	102	111	109	36	112	118	102	10	103	131	98	13				0
3. Industrijski kraji in stabilno podeželje	102	115	103	32	101	115	107	26	102	107	105	43	102	109	95	24	97	105	102	49
4. Ogroženo in odmirajoče podeželje	94	87	93	68	95	83	105	26	93	83	100	37	93	84	99	62	91	84	100	49
SKUPAJ	101	108	101	100	130	148	100	100	111	111	99	100	104	114	98	100	99	107	102	100

Preglednica 3.26: Degradirane urbane površine v Savinjski regiji

Ime kraja	skupna površina naselja v ha	delež DUO	strukturna razmerja med DUO v %		
			industrijske površine	rudarska območja	vojaška območja
Velenje	1566,29	23,9	7,4	70,0	0,0
Celje	1134,89	18,9	59,6	4,8	1,4
Slovenske Konjice	173,58	15,5	69,3	5,8	0,0

Vir: Koželj, 1998.

Raziskava o prostorskih potencialih slovenskih mest (Pogačnik, 1996) je pokazala, da je še dovolj prostih lokacij za bodoči urbani razvoj. Površine za industrijo in prometne terminale so bile "predimenzionirane", primanjkuje pa površin za storitve dejavnosti kot so šolstvo, zdravstvo, šport in rekreacija (skupaj 754 ha). V mestih in njihovi neposredni okolici opažamo velikansko porabo zemljišč. Nekatere sporadične meritve teritorialnega razrasta nekaterih mest (ugotovljene s pomočjo fotointerpretacije) potrjujejo to trditev. V mestih odpade okoli 75% pozidanih površin na stanovanjsko gradnjo. Po Pogačnikovi študiji je na razpolago 1680 ha novih ali šestina doslej zazidanih površin za proizvodne – industrijske, obrtne, servisne in prometne površine. Med mesti s »ponudbo« prostih površin je tudi Celje, ki je na šestem mestu v Sloveniji, Velenje z enajstim mestom ter Laško, ki je na 24 mestu. Vrstni red lokacijskih potencialov ni v sozvočju s stopnjo pomembnosti v omrežju naselij niti z gravitacijsko pomembnostjo vplivnih območij mest. Razlike med posameznimi mesti velike in bolj odraz različnega stanja prostorske dokumentacije kot pa dejanskih razvojnih potreb in stanja okolja. Pogačnik v zaključku raziskave ugotavlja, da je še dovolj prostih *zazidljivih površin* za proizvodno obrt, servisne in komunalne dejavnosti. Povsem na mestu je tudi njegovo priporočilo, da se mesta ne bi smela več teritorialno širiti, pač pa je potrebno težiti k prenovi, zgostitvam, in vsesplošni reurbanizaciji, skratka prenovi degradiranih urbanih površin.

Nekatere površine – ali vsaj dele teh con – pa se lahko nameni tudi za povsem drugačne dejavnosti npr. za znanstveno tehnološke parke, inštitute, nakupovalne centre, in celo za bivanje. Poglavitni problemi pa so (in še bodo) razdrobljenost posesti in nerešena lastniška razmerja. To kaže na ekstenzivnost izrabe zemljišč, na ekspanziven razvoj, na vprašljivo racionalnost infrastrukturnega omrežja, pa tudi na nemoč ali pomanjkanje

planskih in upravnih instrumentov, s katerimi bi lahko hitreje in učinkoviteje usklajevali potrebe investitorjev s potenciali prostora. Koželj (1998) je degradirane urbane površine (DUO) razvrstil med: industrijska, rudarska, vojaška in stanovanjska območja ter "sive" cone in predmestja, in podrobno analiziral 33 slovenskih mest in industrijskih krajev. Analiza je pokazala, da je kar v devetih mestih več kot petina degradiranih urbanih površin, v polovici pa več kot deset procentov. Pozidava in prestrukturiranje teh površin bi bilo ekološko in urbanistično veliko bolj smotno, kakor širjenje na nova zemljišča. Prenova, prestrukturiranje ter revitalizacija degradiranih in ekstenzivno izrabljenih površin so v slovenskih mestih le izjema, ne pa razvojna usmeritev.

Splošno sporočilo obeh citiranih raziskav je, da je v proučevanih urbanih območjih še dovolj prostih površin ob relativno velikem deležu degradiranih površin, ki so potrebne prenove. Zaradi širjenja na nove površine v okolici mest, je znotraj pozidanega območja veliko prostih, ekstenzivno izrabljenih in degradiranih površin, kar zmanjšuje stopnjo urejenosti, hkrati pa je infrastrukturno omrežje neracionalno izkoriščeno.

3.1.6 Omrežje mest

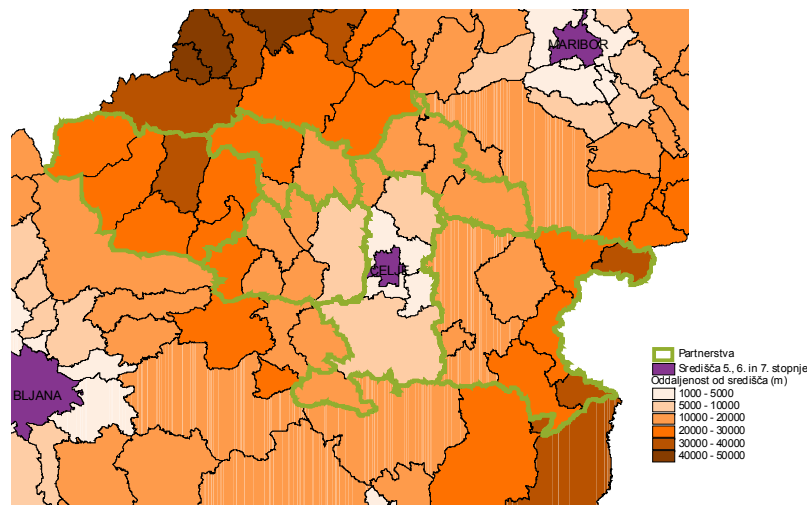
Omrežje naselij v Savinjski regiji je neenakomerno razvito kar je posledica socialno-gospodarskih in političnih razlogov. Savinjska s funkcijskega vidika ni homogena regija in imajo s tega vidika predvsem obmejna območja razvojne probleme. V primerjavi s stanjem leta iz konca osemdesetih let (Vrišer, 1988 in 1990) je opaziti nekaj sprememb. Med dejavnike, ki so vplivali nanje, sodijo zlasti politične spremembe (nastanek novih lokalnih skupnosti), tehnološke, socialne in gospodarske spremembe ki vplivajo na razvoj posameznih centrov, vloge posameznih storitvenih dejavnosti, izboljševanje dostopnosti (promet in sodobne informacijske tehnologije), razseljevanje prebivalstva in decentralizacija številnih storitvenih dejavnosti iz mest v obmestja in na podeželje, ter širjenje urbanih površin. To je hkrati pospešilo zmanjševanje tradicionalnih razlik med mestom in podeželjem, kar vpliva na spremenjene odnose med njima in s tem na spremembe v funkcijah centralnih naselij, ki temelje na "plitvi hierarhizaciji" območij, vendar v dnevnem obsegu urbane regije (oz. pomembnega zaposlitvenega središča). Hkrati pa je posledica tega tudi "polarizacija" urbanih struktur, naraščajoča socialna segregacija v mestih, pomanjkljivo izboljševanje kvalitete okolja, itd. Družbeni pomen mest in temeljna ekonomska usmerjenost mest (kot npr. presežek delovnih mest v številu aktivnega prebivalstva, razmerje med sekundarnimi in storitvenimi dejavnostmi, ipd.) ter nanje vezane funkcije, z njihovimi vplivnimi območji, dodatno zahtevajo ponovno prevrednotenje funkcijskih območij mest tudi na Savinjskem, ki bodo podlaga bodočemu gospodarskemu in regionalnemu razvoju.

Upoštevajoč Vrišerjevo metodologijo (1988, 1990) v Savinjski regiji so naslednja središča s svojimi vplivnimi območji:

Preglednica 3.27: Centralna naselja z vplivnimi območji v Savinjski regiji

Mikroregionalni center	Mestna občina (>1994)	Mesto (>2000)	Mestno naselje (1991)	Število prebivalcev (1996) v gravitacijskem zaledju	Število prebivalcev v centru
Celje	*	*	*	64229	39778
Žalec		*	*	38312	5168
Velenje	*	*	*	37623	27034
Šentjur/Celju			*	19442	4607
Slovenske Konjice		*	*	17374	4921
Mozirje			*	17315	1974
Laško		*	*	15252	3529
Rogaška Slatina			*	13700	4913
Šmarje/Jelšah			*	8780	1167
Šoštanj		*	*	5431	2745
Zreče			*	4357	3000
Radeče		*	*	3625	2439

Kartogram 3.12: Oddaljenost od najbližjega središča 5., 6., in 7. stopnje (Vrišer, 1990)

Vir: Statistični urad RS, Geodetska uprava RS.

Kartografija: Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta v Ljubljani, 2002

Dostopnost središčnih naselij višjega centralnosti (5., 6. in 7. stopnje po Vrišerju) je le eden od kazalcev prostorske dostopnosti. Z izpopolnjeno metodo¹¹ bi se pokazale še večje razlike s tega vidika znotraj Savinjske regije. Poleg takšnega »agregiranega« prikaza dostopnosti do večjih središč bi bil smiseln prikaz dostopnosti nekaterih posameznih storitev, na primer osnovnih zdravstvenih storitev, prodajaln, izobraževalnih ustanov različne ravni, kulturnih ustanov, saj nakazujejo konkretne vidike (ne)razvitosti posameznih območij in se lahko neposredno povežejo z usmerjanjem nadaljnjega razvoja.

S krepitvijo vloge **Ljubljane** kot državnega centra po osamosvojitvi Slovenije, v katerem se je skoncentriralo veliko število javnih funkcij in raznovrstnih dejavnosti se je okrepila tudi njena vloga kot državnega središča, kar se odraža tudi v povečevanju vplivnega območja proti Savinjski. V tej zvezi opažamo poslabševanje vloge Celja in prepletanje vplivov nasproti Ljubljani (preko Trojan). Na nižjih ravneh omrežje centralnih naselij ni doživelo večjih sprememb, z izjemo dejstva, da se je zaradi okrepitve nekaterih medobčinskih središč njihovo omrežje zgostilo. Ob nadaljevanju dosedanjih teženj se bodo ob pričakovanem naraščanju standarda še naprej krepila manjša (lokalna) središča, na drugi strani pa bo slabela vloga šibkejših regionalnih središč. Naraščanje urbanizacije in postopno oblikovanje "metropolitanizacije" v osrednji Savinjski dolini (*celjska aglomeracija*) ter postopnim spajanjem s Šaleško kotlino (somesstje Velenje-Šoštanj), pri izboljševanju prometnih in drugih komunikacijskih povezav še pospešilo širjenje določenih

gospodarskih dejavnosti iz mest v ta območja in krepitev (sub)centrov na osi Celje - Velenje, ki pa bodo le del širših mestnih območij. Tudi težnje naraščanja prebivalstva v manjših mestih in obmestnih naseljih ter stagnacija ali celo upadanje prebivalstva v večjih mestnih središčih (Celje že dalj časa in celo Velenje v zadnjih letih), bosta pospeševala opisane procese. Kljub asimetričnem položaju Šaleške kotline, Velenje postopno prevzema središčne funkcije za Zgornjo Savinjsko dolino. Zaznaven je tudi "dualizem" med Celjem in Velenjem. Preostali del obravnavanega območja je v vplivnem območju *celjske aglomeracije*, ki pa je (posebno Kozjansko z Obsoteljem) v populacijskem in gospodarskem pogledu šibkejša. Kljub temu bi moralo dobiti svoje mesto in (novo) vlogo v prostorski in gospodarski strategiji države. Vsa mesta naj bi se po mrežnem (partnerskem) principu povezovala v policentrično zasnovo slovenskega urbanega omrežja.

Seveda pa bo razvoj (razen od splošnih družbeno-ekonomskih značilnosti) v veliki meri odvisen od tega, kako se bo razvijalo omrežje naselij, oziroma katera od variant razvoja omrežja naselij se bo v Sloveniji uveljavila. V primeru spontanega razvoja bo prišlo do nadaljnje krepitve Ljubljane na račun drugih centrov (tudi Celja in drugih središč regionalnega pomena kot je Velenje). V primeru policentričnega in "mrežnega" razvoja urbanih sistemov pa bo prisotna večja krepitev središč na nižjih ravneh. Brez načrtnega razvoja in mrežnega povezovanja obstoječih središč pa bodo le-ta stagnirala. Svoj pomen si lahko ohranijo - okrepijo le ob ustreznem povezovanju in delitvi funkcij.

Glede na to, da naselbinske strukture odražajo raznolikost historičnih, socialnih, kulturnih in gospodarskih funkcij, so se na tej podlagi izoblikovala središča za določena območja, je v *Zasnovi omrežja naselij v prostorskem razvoju* (IG, 2001) in *Konceptu prostorskega razvoja*

Slovenije (UIRS, 2002) predlagana petstopenjska zasnova omrežja centralnih krajev, oz. "razvojnih" (funkcionalnih) središč kot podlage policentrično zasnovanemu regionalnemu in prostorskemu razvoju. Navedene študije upošteva naslednje hierarhične stopnje funkcionalnih središč:

- (1) državna (nadnacionalna) raven
- (2) nacionalna raven
- (3) regionalna raven
- (4) medobčinska raven
- (5) lokalna raven

¹¹ Uporabljena je metoda zračne oddaljenosti območij znotraj posamezne občine od najbližjega izmed središč. Ustreznejša metoda bi upoštevala obstoječe prometno omrežje in njegovo kakovost (hitrost potovanja), oddaljenost pa bi računali od dejansko poseljenih območij in ne od vseh, tudi neposeljenih območij v posamezni občini.

Preglednica 3.28: Seznam centralnih krajev (funkcionalna središča) v Savinjski regiji

Državna raven funkcij	Nacionalna raven funkcij	Regionalna raven funkcij	Medobčinska raven funkcij	Lokalna raven funkcij
LJUBLJANA	CELJE	Celje	Žalec	Polzela, Prebold, Šempeter, Vransko, Tabor, Braslovče
				Dobrna, Štore, Vojnik
			Laško	Radeče, Rimske Toplice
			Slovenske Konjice	Loče, Vitanje, Zreče
			Šentjur pri Celju	Planina, Ponikva, Kozje, Dobje
		Rog. Slatina/ Šmarje pri Jelšah		Bistrica/Sotli, Podčetrtek, Rogatec
MARIBOR		Velenje	Šoštanj	Šmartno ob Paki
			Mozirje	Ljubno, Nazarje, Gornji Grad, Luče

Celje je razvrščeno kot centralno naselje oz. funkcionalno središče **nacionalnega pomena**, čigar poglavitna funkcija je v usposobljenosti javnih funkcij (institucij), da služijo oskrbi prebivalstva z družbeno in gospodarsko infrastrukturo ter s služnostnimi dejavnostmi in ostalimi javnimi funkcijami na celotnem gravitacijskem območju. Javne institucije omogočajo vsestransko zadovoljevanje prebivalstva s specializiranimi dejavnostmi najvišjega pomena. Celje je umeščeno med Ljubljano in Mariborom kot središče močno urbanizirane Savinjske doline in Šaleške kotline, nedvomno še vedno tretje razvojno središče v

državi s četrto milijona prebivalcev v njegovem vplivnem območju ki vključuje tudi sosednja mestna naselja Žalec, Štore, Vojnik, Laško in druga manjša naselja, zlasti proti severu. Urbanizacija se razvija v osi vseevropskega prometnega koridorja E5, to je med Vranskim, Celjem in Slovenskimi Konjicami.

Sekundarno "deviacijo" E5 predstavlja smer proti Laškemu, ki je prav tako prednostna za urbanizacijo. Sekundarna urbanizacijska os Celje–Šentjur–Šmarje pri Jelšah–Rogaška Slatina–Rogatec je važna slovenska transversala ter povezava s Hrvaško, kar velja tudi za razvoj naselij ob obsootelski smeri. Naslednja urbanizacijska os poteka po Savinjski dolini do Mozirja in Ljubnega. Regija vključuje tudi močno urbano somestje Velenje–Šoštanj, ki si s Celjem deli nekatere regionalne funkcije, čeprav ni središče nacionalnega pomena. Urbana os poteka med Celjem in Velenjem proti slovenski Koroški. Druga urbana središča izven naštetih osi imajo značaj lokalnih oskrbnih središč (npr. Kozje, Bistrica ob Sotli, Solčava, Luče, Polzela). V njegovem gravitacijskem zaledju se kot dopolnilna središča pojavljajo zlasti Velenje in Žalec ter razvijajoča se Šentjur in Rogaška Slatina. Ti centri

naj bi v prihodnosti izkazovali nadpovprečno rast prebivalstva in raznolikost strukture delovnih mest. Slej ko prej bi se v ta mesta vključile bližnje močno urbanizirane in z mesti tesno povezane naselja. Za nadaljnji razvoj urbanega omrežja je pomembna vključitev obsežnih suburbanizacijskih območij v enotna 'razvojna' območja, ki bodo omogočila dejansko oblikovanje regionalnih središč v pogojih oblikovanja mestnih regij z bistvenim izboljšanjem notranjih povezav (javni promet in druga komunikacijska infrastruktura).

Položaj med Ljubljano in Mariborom omogoča Celju zaradi obsežnega gravitacijskega zaledja lokacijo raznovrstnih specializiranih funkcij za oba gravitacijska območja. Urbani razvoj Savinjske regije naj bi se pospešil zlasti v naseljih ob E5 prometnem koridorju (*celjska aglomeracija*) Sekundarna razvojna os regije poteka v prečni smeri od Koroške proti Posavju in Dolenjski. Kraji na naštetih oseh se pospešeno razvijajo, še zlasti ob cestnih priključkih in železniških postajah (npr. Laško, Zidani most). Ob E5 se lahko razvijajo (ob priključkih na avtocesto) nekatere specializirane cone (npr. trgovske, zabaviščne, gospodarske in poslovne dejavnosti). Celje tudi razvija funkcije urbanega turizma (kulturo, kongresni turizem) in je izhodišče za rekreacijo v bližnjo okolico, npr. v Savinjske alpe, Pohorje, itn. V prihodnosti Celje mora razviti tudi vrsto urbanih servisov (sedežev) nacionalne ravni na vseh pomembnejših gospodarskih (npr. upravne, poslovne, bančne in zavarovalniške, trgovske funkcije, sejem, gledališče) dejavnostih, na področju visokošolskih in raziskovalnih organizacij, kakor tudi pomembnejših socialnih - zdravstvenih (bolnišnica), kulturnih (npr. gledališče, muzeji), upravnih in sodstvenih dejavnosti. Poleg tega pa še nekatere institucije državne ravni. Imeti mora kvalitativno in kvantitativno raznovrstno ter specializirano ponudbo storitvenih (trgovina) in drugih dejavnosti. Trgovske dejavnosti so v starih

jedrih mest pa tudi na prometno vozliščnih točkah. Priporočljiva je raznovrstna struktura delovnih mest in visoka diferenciacija gospodarskih področij. Središča nacionalnega pomena imajo še pomembno nalogo: zgraditi morajo omrežne – partnerske odnose do središč nižje – regionalne – ravni in do svojega podeželja¹², kar bo zaradi geografske oblikovitosti, socialno-gospodarskih, prometno–infrastrukturnih, kulturnih in političnih razlogov, povezanih z regionalno pripadnostjo ljudi, zelo zahtevno. Celje mora nuditi storitve višjih ravni obsežnim, tudi odmaknjenim območjem, kot so npr. Zgornja Savinjska dolina ali Kozjansko in Obsotelje.

Velenje (in Šoštanj) ter **Rogaška Slatina**/Šmarje pri Jelšah so opredeljena kot **središča regionalnega pomena** (tretja stopnja), čigar funkcije služijo oskrbi prebivalstva z javnimi funkcijami in služnostnimi dejavnostmi na regionalni ravni. Centralne funkcije višje ravni so tudi v Velenju (npr. srednje šole, poslovne dejavnosti). Funkcije srednje ravni so v Mozirju, Šmarjah pri Jelšah, Šentjurju, Rogaški Slatini, drugod prevladujejo funkcije osnovne ravni. Te so zlasti okrepljene ob meji s Hrvaško (Rogatec, Podčetrtek, Bistrica ob Sotli), da uravnovesijo vpliv sosednje države (šolstvo, kultura, trgovina). Njihova poglavitna naloga je poleg pokrivanja splošnih potreb prebivalstva v izobraževalnem, socialnem, kulturnem in gospodarskem pogledu, še povezujejo prebivalstvo iz regionalnih, lokalnih in občinskih središč. Imajo tudi obsežnejše gravitacijsko zaledje, ki obsega (praviloma) okoli 25.000 prebivalcev ter bolj diferencirane dejavnosti (npr: srednje šole, manjšo bolnišnico, več gospodarskih in negospodarskih dejavnosti itd.).

¹² Z vzpostavljanjem "urbanih mrež" z bližnjimi regionalnimi, medobčinskimi in lokalnimi središči

Naslednjo stopnjo tvorijo **središča medobčinskega pomena** ki služijo oskrbi prebivalstva z javnimi funkcijami in dobrinami ter služnostnimi dejavnostmi v neposrednem zaledju. Z osnovno oskrbo pokrivajo splošne potrebe prebivalstva v socialnem, kulturnem in gospodarskem pogledu. Praviloma gre za preostala upravna središča (sedeže nekdanjih občin). Poleg pokrivanja splošnih preskrbovalnih potreb prebivalstva v izobraževalnem, socialnem, kulturnem in gospodarskem pogledu imajo še funkcijo mrežnega povezovanja prebivalstva (med)občinskih središč, kamor sodijo še Žalec, Laško, Slovenske Konjice, Šentjur pri Celju in Mozirje. Gravitacijska zaledja teh središč praviloma presegajo 10.000 prebivalcev. Heterogenost oskrbnih dejavnosti pogojujejo tudi druge gospodarske dejavnosti (npr. raznovrstna industrija), ki je v teh središčih obilneje zastopana. Okrepljene družbene servise (srednje šolstvo, upravo, trgovino, zdravstvo) morajo imeti zlasti Mozirje (in Nazarje) (ob "savinjski razvojni osi") in Kozjansko z Obsočjem (v "trikotniku" Šmarje-Rogaška- Bistrica/Sotli).

Drugi kraji imajo značaj **lokalnih (oskrbnih) središč** v ruralnem ali urbaniziranem zaledju. To pomeni, da imajo ta središča sedež temeljne uprave (lokalne ali krajevne samouprave), šolske in športno-igralne kapacitete, osnovno socialno-zdravstveno opremo ter zadovoljive trgovinske in služnostne kapacitete. Običajno imajo gravitacijsko zaledje, ki obsega 3000-5000 prebivalcev ter bolj diferencirane dejavnosti od krajevnih središč najnižje ravni. Takšna središča so: Polzela, Prebold, Šempeter, Vransko, Tabor, Braslovče, Dobrna, Štore, Vojnik, Radeče, Rimske Toplice, Vitanje, Zreče, Kozje, Dobje, Bistrica/Sotli, Podčetrtek, Rogatec, Šmartno ob Paki, Ljubno, Nazarje, Gornji Grad, Luče.

Nekateri turistično-zdraviliški kraji imajo tudi značaj **specializiranih središč** (npr. kultura in

zdravstvo v Rogaški Slatini in Početrku; Zreče, Dobrna, Topolšica, Podsreda). Posebno mesto v nasebinskem razvoju ima turizem in rekreacija v Zgornji Savinjski dolini in obronkih Pohorja z izrazito trajnostnimi oblikami športa in rekreacije v naravi (gornišstvo, pohodništvo, vodna in obvodna rekreacija, izleti, kolesarstvo, ribolov, itn.). Pričakovati je, da se bo omrežje naselij za osnovno oskrbo oz. lokalna središča z rastjo življenjskega standarda še dalje povečevalo.

3.1.7 Razvojne disparitete

Primerjava socioekonomskih kazalcev Savinjske regije z ostalimi regijami v Sloveniji kaže naslednje:

- Regija je nadpovprečno poseljena (109 preb./km²). Visoko nadpovprečno sta poseljeni Celjska in Šaleška kotlina, medtem ko je precej nižja gostota poselitve v Zgornji Savinjski dolini in na Kozjanskem.
- Porast števila prebivalcev po letu 1981 v Savinjski regiji je povprečen, delež starejših (nad 64 let) pa je precej pod slovenskim povprečjem, kar velja tudi za indeks staranja.
- Ekonomska moč regije je pod slovenskim povprečjem in za njim postopno vse bolj nazaduje, saj se je indeks ravni znižal od 92,1 v letu 1992 na 89,1 leta 1998.
- Čeprav v dejavnostni strukturi prevladujejo storitve, pa je za regijo značilen nadpovprečen delež industrije. Močno vlogo ima še vedno predelovalna industrija, kjer je kljub propadu številnih podjetij ostalo še vedno nekaj visoko konkurenčnih podjetij (*Gorenje Velenje, Comet Zreče, Unior Zreče*, itn.). Poleg predelovalne industrije pa ima regija nadpovprečen delež energetike in sicer premogovnik v Velenju in termoelektrarno v Šoštanju. Pomembno vlogo ima tudi gradbeništvo. Značilna je še nadpovprečna

koncentracija naravnih zdravilišč (Dobrna, Laško, Terme Olimia, Rogaška, Topolšica, Zreče, Rimske Toplice). Kmetijstvo ima pomembno vlogo v regiji, čeprav je položaj v nekaterih tradicionalnih kmetijskih kulturah težaven (hmeljarstvo).

- Zaradi gospodarske krize ima Savinjska regija v 90-ih letih nadpovprečno stopnjo brezposelnosti. Med brezposelnimi predvsem izstopajo tisti brez izobrazbe, ki imajo med vsemi slovenskimi regijami največji delež v strukturi brezposelnih.
- Regija je imela v obdobju 1991-1998 negativen migracijski saldo.
- Zaposleni v regiji so podpovprečno šolani, predvsem delež zaposlenih z visoko izobrazbo negativno odstopa od slovenskega povprečja. Po številu dijakov na 1000 prebivalcev je regija nad slovenskim povprečjem, medtem ko je po številu študentov na 1000 prebivalcev in po deležu študentov v generaciji podpovprečna.
- Regija ima na območjih s posebnimi razvojnimi problemi 68,3 % vsega prebivalstva regije.

Preglednica 3.29: Sintetični prikaz relativnih odstopanj izbranih razvojnih gibal prostorskih struktur v občinah Savinjske regije v primerjavi s slovenskim povprečjem (Slovenija = 100) v letu 1997

Občina	gospodarske strukture in trga delovne sile	naselbinske strukture	osebni standarda in infrastrukturna opremljenosti	naravnih virov in stanja okolja	Skupaj (sintezno vrednotenje)	prevladujoča dejavnostna struktura aktivnega prebivalstva
Celje	119	138	184	124	141	T
Gornji Grad	84	70	65	65	72	TS
Kozje	64	61	65	85	67	S
Laško	109	90	81	91	93	ST
Ljubno	79	70	76	65	73	S
Luče	64	58	54	65	60	T
Mozirje	94	106	119	78	101	P
Nazarje	114	115	87	72	101	S
Podčetrtek	69	70	76	72	72	T
Radeče	84	99	92	117	97	S
Rogaška Slatina	119	118	87	72	104	S
Rogatec	79	99	65	85	84	S
Slovenske Konjice	84	118	114	124	110	TS
Šentjur pri Celju	74	93	76	111	87	TS
Šmarje pri Jelšah	69	83	119	78	87	TS
Šmartno ob Paki	119	128	119	124	123	T
Šoštanj	124	112	98	144	117	S
Štore	74	118	70	131	99	S
Velenje	129	167	146	131	147	S
Vitanje	79	61	70	111	76	PTS
Vojnik	84	80	87	117	89	T
Zreče	124	141	87	111	120	S
Žalec	104	118	119	98	112	S
Savinjska regija	93	101	94	99	97	

P = primarne dejavnosti; S = sekundarne dejavnosti (industrija); T = terciarne (služnostne) dejavnosti

Zgornja Savinjska dolina po stopnji razvitosti prostorskih struktur in v regionalnem razvoju sodi med najbolj nerazvita območja v Sloveniji, saj le Mozirje in Nazarje dosegata raven povprečne stopnje razvitosti države. Najnižje je ovrednotena občina Luče, kjer so razmere najbolj kritične na področju gospodarske in naselbinske strukture ter infrastrukturne opremljenosti. Z izjemo mozirske in nazarske občine je povsod drugod prisotna depopulacija in nadpovprečen obseg dnevne delovne migracije (npr. v Nazarje). Število delovnih mest je nizko; znotraj Savinjske regije le 5% (na 23%) teritorija. Dejavnostna struktura je pretežno usmerjena v sekundarne dejavnosti.

V **Šaleški kotlini** izstopa Velenje z visoko nadpovprečno stopnjo razvitosti prostorskih struktur, medtem ko sta občini Šoštanj in Šmartno ob Paki ovrednotene nižje, vendar še vedno na ravni nadpovprečne razvitosti. Vse tri občine v Šaleški kotlini zaznamuje močna urbanizacija, povezana s priseljevanjem in koncentracijo prebivalstva. Velenje je izrazito zaposlitveno središče, Šoštanj in Šmartno pa označujemo kot "pendlerski" občini. Dejavnostna struktura je izrazito usmerjena v industrijske dejavnosti.¹³

V **Spodnji Savinjski dolini**, ki jo združuje večina občin nekdanje skupne občine Žalec po izbranih kazalcih prostorskih struktur in regionalnega razvoja prednjači Žalec z nadpovprečno stopnjo razvitosti. Tu je prisotna močna urbanizacija, povezana s priseljevanjem prebivalstva in velikim številom delovnih mest. Med Celjem, Laškim in tudi Žalcem beležimo močno prepletenost aktivnega prebivalstva, povezanega v obliki intenzivne "mrežne" dnevne migracije. Dejavnostna struktura je raznolika.

V **Celjski kotlini** po izbranih kazalcih prostorskih struktur in regionalnega razvoja prednjači Celje z nadpovprečno stopnjo razvitosti. Tu je prisotna

močna urbanizacija, povezana s priseljevanjem prebivalstva in velikim številom delovnih mest. Med Celjem, Laškim in tudi Žalcem beležimo močno prepletenost aktivnega prebivalstva, povezanega v obliki intenzivne dnevne migracije. Preostale občine (Radeče, Šentjur pri Celju, Štore in Vojnik) pa so podpovprečno razvite. Dejavnostna struktura je raznolika. V Celju, Dobrni in Vojniku so služnostne dejavnosti v prevladi, zmerna usmeritev v sekundarno-terciarne dejavnosti je v Laškem in Šentjurju, prevlada industrije pa v Štorah.

V **Konjiško-Vitanjski** (Dravinjska dolina) problemski regiji so Slovenske Konjice in Zreče (zreška občina je pomembno zaposlitveno središče in po kazalcih gospodarske celo v skupini nadpovprečno razvitih občin) na ravni povprečne razvitosti, medtem ko je občina Vitanje podpovprečno razvita. Dejavnostna struktura je pretežno usmerjena v industrijske dejavnosti. Podrobnejše vrednotenje po območjih lokalnih skupnosti kaže naslednjo sliko:

Vse občine na **Kozjanskem z Obsoteljem** so po izbranih kazalcih podpovprečno razvite. Med njimi najmanj Kozje in najbolj Rogaška Slatina kjer tudi lahko opazujemo procese koncentracije prebivalstva. Povsod drugod sledimo depopulaciji in nadpovprečnemu deležu dnevnih migrantov usmerjenih proti Celju. Opazen je primanjkljaj delovnih mest, saj je na šestini ozemlja Savinjske regije le desetina delovnih mest. Z izjemo Podčetrka je dejavnostna struktura aktivnega prebivalstva usmerjena v sekundarne dejavnosti.

Splošna ugotovitev na podlagi razporeditve razvojnih tipov prostorskih struktur je pokazala, da je **Savinjska regija** v večini kazalcev prostorskih struktur podpovprečno razvita. Največja odstopanja so zabeležena v skupini kazalcev, ki ugotavljajo stopnjo gospodarske razvitosti in trga delovne sile ter kvaliteto stanja okolja in ohranjenost naravnih virov.

¹³ Metodološki opis vrednotenja prostorskih struktur v prilogi.

Regionalna razporeditev razvojnih tipov je pokazala, da "metropolitanizacijske" težnje že zastopane na območju med **Celjem in Velenjem**. Vrednotenje je še pokazalo, da na Savinjskem živi več kot polovica ljudi v urbaniziranih območjih z aglomerativnimi in urbanizacijskimi težnjami. Podpovprečno razvita, prehodna območja merijo tretjino ozemlja regije. Podeželska in razvojno problematična območja pa obsegajo dve petini površja in desetino prebivalstva. Vrednotenje je še pokazalo, da še posebej izstopajo občine:

- (a) z izrazito prevlado delovnih mest nad številom aktivnega prebivalstva. Sem sodi zlasti **Celje** in deloma **Velenje**;
- (b) občine z izrazitejšim deležem dnevne delovne migracije v številu aktivnega prebivalstva, kot npr. obmestne občine v **okolici Celja** in
- (c) sklenjena območja z izrazitim in dolgotrajnim **izseljevanjem prebivalstva**. V to skupino sodijo predvsem občine v obmejnih območjih ob avstrijski in hrvaški meji.

Analize kažejo, da se regionalne disparitete tudi poglobljajo. Povečuje se delež ozemlja s strukturnimi in razvojnimi problemi in v njem živečega prebivalstva. Med občinami le **Velenje** in **Celje** izstopata z močno nadpovprečno stopnjo razvitosti in z metropolitanizacijskimi težnjami ekonomske moči, ki se odraža v kazalcih naselbinskega razvoja in kazalcih opremljenosti z infrastrukturo in osebnega standarda. Poleg obeh največjih mest, kot zaposlitvenih središč izstopajo še **obmestne občine** (Šmartno, Šoštanj, Žalec in tudi Slovenske Konjice ter Zreče) z raznovrstno strukturo delovnih mest, ob pglavitnih prometnih vpadnicah, kjer se že sluti spontano oblikovanje razvojnih osi, povezanih z razmestitvijo delovnih mest pretežno v služnostnih dejavnostih. Oblikovanje razvojnih osi pospešuje zlasti dezurbanizacija, ki že prerašča dejansko urbanizacijo. Naštete občine v večini uporabljenih kazalcev izstopajo od povprečnih vrednosti.

Preglednica 3.30: Stopnja razvitosti prostorskih struktur na podlagi izbranih kazalcev v Savinjski regiji in sosednjih regijah v letu 1997 (Slovenija = 100)

Statistična regija	gospodarska struktura in trg delovne sile	naselbinska struktura	osebni standard in infrastrukturna opremljenost	naravni viri in stanje okolja	Skupaj
Savinjska	93	101	94	99	97
Osrednja Slovenija	127	120	109	118	119
Dolenjska	98	92	98	99	96
Posavje	99	89	116	100	99
Zasavje	92	123	107	111	110
Koroška	93	97	103	94	97
Podravje	71	94	82	83	84

V njenem zaledju imajo tudi podeželska območja vsestransko ugoden gospodarski razvoj in relativno napredno tržno usmerjeno kmetijstvo. **Rogaška Slatina, Mozirje in Nazarje** sodijo v skupino območij z omiljenimi urbano - industrijskimi značilnostmi. Zaznamuje jo stabilno naraščanje prebivalstva in prevlada delovnih mest nad številom aktivnega prebivalstva (posebej v Nazarjih) v sekundarnem sektorju (v Rogaški Slatini pa v služnostnih) ter visok delež dnevnih migrantov v osrednja (občinska) zaposlitvena središča, značilna pa je podpovprečna izobrazbena struktura zaposlenih. Ostale občine so se razvrstile v skupino podpovprečno razvitih občin s pretežno monostrukturno razvitim zaposlitvenim središčem in šibko ekonomsko uspešnostjo gospodarstva. Označuje jih še nizka urbanizacijska stopnja, podpovprečna stopnja motorizacije, opazen primanjkljaj delovnih mest, visoka stopnja brezposelnosti in nizka izobrazbena raven prebivalstva, ki je trikrat nižje od povprečja. Izstopajo zlasti občine v **Zgornji Savinjski dolini** in na **Kozjanskem z Obsoteljem**, kjer vrednosti izbranih prostorskih kazalcev dosegajo od 60-75% slovenskega povprečja. Omenjeni zaključeni območji imata poleg tega še visok delež območij z izrazitim izseljevanjem in odmiranjem prebivalstva. Tudi stopnja komunalne opremljenosti je na relativno nizki ravni, stopnja obremenjenosti okolja pa zato visoka.

Mnogostranski, celoviti, kompleksni prikazi značilnosti območij (regij, subregij ali občin) imajo v planiranju poseben pomen. Na eni strani sistematično predstavijo in ovrednotijo posamezna, s planerskega vidika pomembna vsebinska področja, na drugi strani pa pogosto težijo k združitvi takšnih delnih predstavitev v neko skupno oceno značilnosti območij. Prvi pristop je na primer uporaben za predstavitev problemskih področij, delnih odstopanj od zelenega stanja, opredeljevanja delnih razvojnih politik ali

spremljanja njihovega izvajanja po obravnavanih območjih. Drugi pristop pa je običajno uporabljen za splošnejšo, kompleksnejšo primerjavo med območji, na primer glede na "nakopičenost" razvojnih problemov, doseženo razvojno stopnjo in podobno.

En primer kompleksnega pristopa k predstavitvi razmer na obravnavanem območju Savinjske regije je opredeljevanje relativne stopnje regionalnega razvoja. Tudi *življenjska raven*, ki predstavlja življenjske razmere, v katerih živi prebivalstvo, oziroma možnosti za zadovoljevanje splošnih življenjskih potreb prebivalstva, sodi med takšne kompleksne predstavitve značilnosti območij. Med tukaj predstavljenima pristopoma je pomembna vsebinska razlika. Relativna stopnja regionalnega razvoja je ocenjena z vidika "top-down" (regije, subregije ali občine), medtem ko je življenjska raven ocenjena z vidika "bottom-up" (lokalnega tam živečega prebivalstva ali potencialnih priseljencev). Razlike med pristopoma pa vendarle niso tako zelo velike, saj je zadovoljevanje življenjskih potreb prebivalstva med najpomembnejšimi cilji uravnoteženega regionalnega razvoja. To se odraža tudi v uporabljeni metodologiji (na primer v izboru uporabljenih kazalcev). V planiranju je smiselna uporaba obeh pristopov. Prvi pristop naj temelji na nekih splošnejših, v večji meri »standardiziranih« in s tem širše in trajneje primerljivih, v planiranju in politiki sprejetih vsebinah, ciljih in kazalcih. Drugi pristop pa naj (v kombinaciji s proučitvijo kakovosti življenja¹⁴) izpostavi življenjske razmere z vidika prebivalstva, pri čemer naj poskuša tudi ustrezno slediti spreminjanju življenjskih potreb prebivalstva. Slednje sicer onemogoča ali vsaj otežuje primerljivost ocen za daljše časovne razmike, na nek način pa lahko približuje

¹⁴ Prebivalstvo določenega območja ovrednoti svoje življenjske razmere. Primer tovrstne raziskave na vzorcu za celotno Slovenijo v Svetlik, I. 1996.

planiranje »resničnemu življenju« tamkajšnjega prebivalstva. Ugotovitve raziskave življenjske ravni v Sloveniji (Krevs, 1998), ki veljajo za prvo polovico devetdesetih let¹⁵ so tukaj omejene le na kompleksni (»združevalni«) del predstavitve življenjske ravni prebivalstva s skupnim indeksom življenjske ravni¹⁶ (v kartogramu višje vrednost, pomenijo izrazitejšo prevlado ugodnejših življenjskih razmer) in tipi življenjske ravni¹⁷ (karta 3.13).

Oba kompleksna prikaza življenjskih razmer potrjujeta, da je Savinjska regija med najbolj pestrimi regijami v Sloveniji. Morda najizrazitejša informacija, ki jo podaja kartogram, je močno razlikovanje med tremi urbanimi »razvojnimi težišči«, urbaniziranimi in polurbaniziranimi območji ter perifernimi podeželskimi območji

¹⁵ Predvidena je ponovna izvedba raziskave, ko bodo dostopni ustrezni podatki iz Popisa 2002.

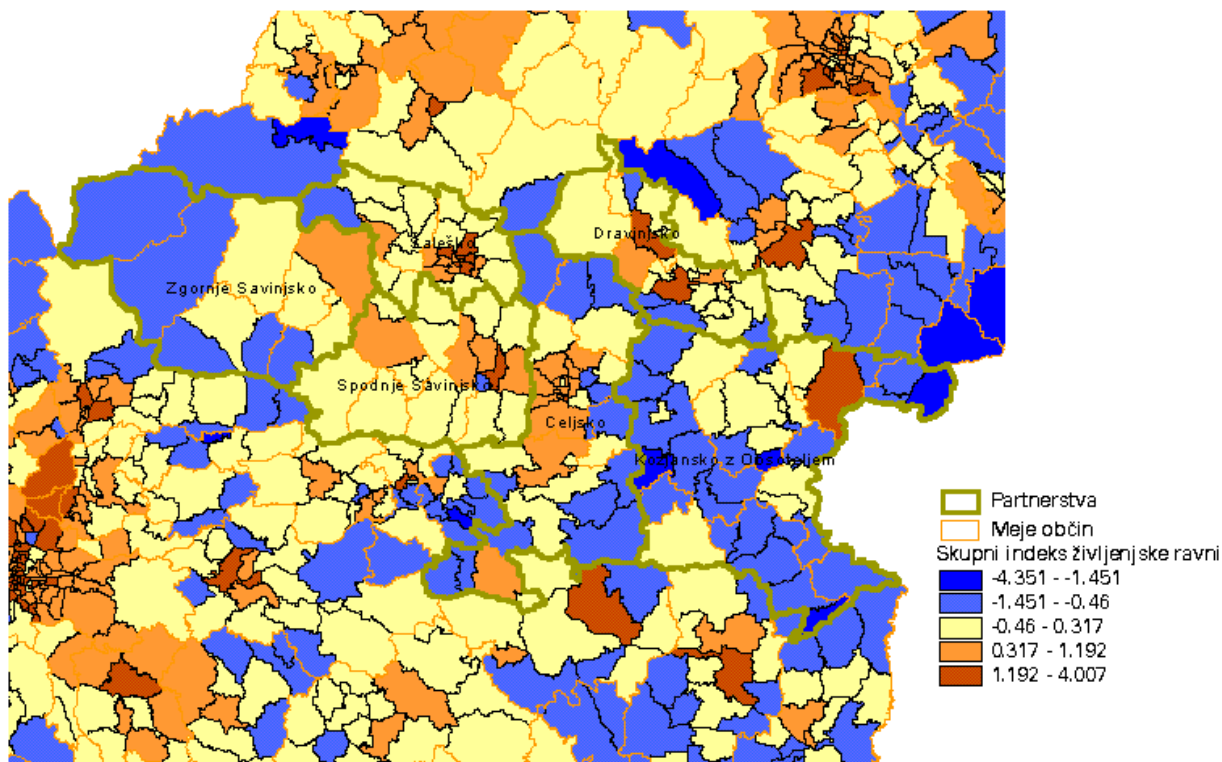
¹⁶ Uporabljena je bila metoda večstopenjskega neobteženega seštevanja standardiziranih kazalcev. Pred dokončno združitvijo v en sam indeks življenjske ravni je bilo trinajst "delnih indeksov življenjske ravni": premoženje in dohodki prebivalstva, premoženje kmečkih gospodarstev, stanovanjske razmere, značilnosti prebivalstva, zaposlitvene razmere, izobraževanje, oskrba, storitve, možnosti za prostočasne dejavnosti, prometne razmere, naravna ogroženost na območju bivanja, naravne razmere na območju bivanja, onesnaženost bivalnega okolja. V prikazanem primeru je bilo za izračun uporabljenih 108 kazalcev različnih vidikov življenjske ravni. Prostorska enota v raziskavi je bila krajevna skupnost, ki danes ni več obvezna oblika organiziranja lokalnih skupnosti. Za potrebe regionalnega planiranja bi bilo smiselno uporabiti manjše število kazalcev, preprostejšo metodo agregiranja in razmisliti o ustreznih obstoječi prostorski enoti.

¹⁷ Uporabljena je bila hierarhična metoda združevanja v skupine na podlagi standardiziranih vrednosti 13 delnih indeksov življenjske ravni. Za območja določenega tipa je značilna sorodna kombinacija vrednosti delnih indeksov življenjske ravni, oziroma ugodnih in neugodnih življenjskih razmer.

Savinjske regije. V grobem lahko ugotovimo prostorsko ujemanje s predstavitev relativnih stopenj regionalne razvitosti. Poleg prostorsko nekoliko podrobnejšega prikaza medobmočnih razlik z vidika življenjskih razmer prebivalstva pa velja opozoriti na poseben učinek uporabljene metode za izračun življenjske ravni. Pomemben del skupne ocene življenjske ravni namreč predstavlja prostorska dostopnost do različnih storitev v najširšem smislu tega pojma, vključno z dostopnostjo večjih središč. Zato so nekatera podeželska območja, ki so blizu omenjenih »razvojnih težišč«, ugodneje ovrednotena, kot sicer podobna, a od središč bolj oddaljena podeželska območja.

Karta tipov življenjske ravni prebivalstva ponuja bogate dodatne informacije o vidikih t.i. »regionalnih disparitet«. Na primer, razvojno skrajno problematična območja v Savinjski regiji med seboj niso enaka. Med tovrstnimi območji v Zgornji Savinjski dolini prevladujejo območja z zelo neugodnimi razmerami z vidika naravnih razmer na območju bivanja ter neugodnimi oskrbnimi, prometnimi in izobraževalnimi razmerami, na katere nedvomno še posebej vpliva oddaljenost od središč. Življenjske razmere na perifernih podeželskih območjih na Kozjanskem z Obsoteljem ter na območju med Šaleškim in Dravinjskim partnerstvom pa so problematične predvsem z vidika stanovanjskih razmer, premoženja in dohodkov prebivalstva, prometnih, zaposlitvenih in izobraževalnih razmer. Tudi tukaj je torej očiten učinek oddaljenosti od razvojnih težišč regije, vendar v primerjavi z zgornjesavinjskimi perifernimi območji dodatno izstopajo nekateri značilni kazalci družbeno-ekonomske zaostalosti.

Kartogram 3.13: Skupni indeks življenjske ravni prebivalstva

Vsebina in kartografija: Krevs, M., Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta v Ljubljani, 2002.
Vir: Statistični urad RS, Geodetska uprava RS

3.1.8 Razvojni problemi in konflikti v prostoru (slabosti in nevarnosti), ki vplivajo na razvoj poselitve v Savinjski regiji

Savinjska regija je neravnomerno poseljena

Slaba poseljenost je v Zgornje Savinjski dolini in na Kozjanskem z Obsoteljem. Zgoščenost prebivalstva v Spodnje Savinjski dolini s Celjem in okolico in Šaleški kotlini.

Upadanje števila prebivalstva v hribovitih, gorskih, zlasti pa obmejnih območjih, v zadnjem desetletju tudi v največjih (mestnih) občinah Celju in Velenju

Upadanje števila prebivalstva je največje v hribovitih, gorskih, zlasti pa obmejnih območjih, največ v občinah: Solčava, Kozje, Bistrica ob Sotli in Podčetrtek. Porast prebivalstva je v Šaleški kotlini, Spodnji savinjski dolini s Celjem in okolico, in Konjiško-Vitanjskem podolju (Dravinjska dolina). V obdobju 1991-2002 prebivalstvo upada tudi v največjih (mestnih) občinah Celju (-0.43% letna stopnja) in Velenju (po letni stopnji -0.16%). Analize demografskih gibanj so že pred tremi desetletji razkrile težnje po oblikovanju treh tipov demografskih območij: (i) s *koncentracijo* prebivalstva (Spodnja Savinjska dolina s Celjem in okolico in Šaleška kotlina); (ii) *praznjenje* prebivalstva (Zgornja Savinjska dolina in Kozjansko s Obsoteljskim), in (iii) *težnjami* stagnacije (Konjiško-vitanjsko podolje oz. Dravinjska dolina).

Povprečna velikost gospodinjstva se je v obdobju 1971-2001 zmanjšala s 3.4 na 3.0. Značilno je tudi povečanje števila enočlanskih gospodinjstev, tako ostarelih kot tudi mlajših. Delež družin brez otrok se je povečal s 18% na 21% in delež družin z enim ali dvema otrokoma se je povečal s 66% na 76%, delež družin s tremi in več otrok pa se je zmanjšal s 16.5% na 7.7%. Demografska

predvidevanja Statističnega urada RS ne obetajo povečanja števila prebivalcev do leta 2020.

Ekonomska moč regije je pod slovenskim povprečjem

Ekonomska moč Savinjske regije je pod slovenskim povprečjem; regija je hkrati heterogena in nesorazmerno razvita. Regija je imela razvito industrijo, ki pa je že konec osemdesetih letih, predvsem pa po letu 1992 doživela hudo gospodarsko krizo. V strukturi delovnih mest še vedno prevladava industrija (48%) in to predelovalna (tekstilna, energetska, gradbeništvo). Zaradi gospodarske krize v devetdesetih letih predhodnega stoletja je nadpovprečna stopa nezaposlenosti v regiji. Med brezposlenimi predvsem izstopajo tisti brez izobrazbe, ki imajo med vsemi slovenskimi regijami največji delež v strukturi brezposelnih. Delež zaposlenih z visoko izobrazbo je pod slovenskim povprečjem. Zaposleni v regiji so podpovprečno šolani, predvsem delež zaposlenih z visoko izobrazbo negativno odstopa od slovenskega povprečja. Nezadostno je razvit trg delovne sile. Življenjski standard je v regiji podpovprečen. Najvišji Življenjski standard je v Celju in Velenju. Regija ima na območjih s posebnimi razvojnimi problemi 68% vsega prebivalstva regije. Problemska območja so Zgornja Savinjska dolina in Kozjansko (izseljevanje, odmiranje prebivalstva, nizka stopnja komunalne opremljenosti, nizka raven izobraženosti, podpovprečna ekonomska razvitost).

Negativni migracijski saldo; izseljevanje prebivalstva predvsem iz obmejnih območjih; dnevne migracije

Savinjska regija je imela v obdobju 1991-2002 negativni migracijski saldo. Izseljevanje prebivalstva opazamo predvsem v obmejnih

območjih. Savinjska regija ima skupaj okoli 93.000 delovnih mest in negativno bilanco (-2500) med številom delovnih mest in aktivnim prebivalstvom. Vse občine v regiji z izjemo Celja, Velenja, Nazarij, Zreč, Rogaške Slatine in Štor izkazujejo negativni saldo med aktivnim prebivalstvom in številom delovnih mest kar povzroča znatno dnevno migracijo iz podeželskih in obmestnih naselij v omenjena središča. Na podeželju več kot štiri petine zaposlenih dnevno potuje na delo v drugo občino. Največjo privlačno (zaposlitveno) moč imajo Celje in Velenje. Petina zaposlenih v Savinjski regiji potuje dnevno na delo v druge (statistične) regije. Mesta niso več osrednja in najbolj privlačna točka, ampak to postaja njihova okolica, ki prebivalstvu s spreminjanjem ekonomskih možnosti in motivom ponuja drugačne razmere za bivanje. Posledica je "metropolitanizacija" oz. nastajanje funkcionalne urbane (savinjske) regije na osi Celje-Žalec/Polzela-Laško-Vojnik-Šentjur, in Velenje-Šoštanj, ter razraščanje urbanih (pozidanih) površin vzdolž prometnih osi.

Urbanizacijska stopnja (55%) Savinjske regije je podpovprečna (Slovenija 65%).

Po zadnji reformi lokalne samouprave (1998) je v Savinjski regiji 32 občin. V naselbinskem sistemu (816 naselij) prevladujejo majhna naselja (100-500 prebivalcev). Dve petini (39%) naselij izkazuje povprečno rast prebivalstva, kjer živi tri četrtine prebivalstva regije (74%) na tretjini ozemlja (32%). V 42% naselij se opaža nazadovanje števila prebivalstva. Urbanizacijska stopnja (55%) Savinjske regije je podpovprečna. Zgornja Savinjska dolina in Kozjansko z Obsoteljem so podpovprečno urbanizirani, Spodnja Savinjska dolina (predvsem Celje s okolico) in Šaleška dolina (Velenje-Šoštanj) pa nadpovprečno urbanizirani. Gostota poseljenosti v urbaniziranih območjih je v povprečju štirikrat večja od

povprečne gostote poseljenosti v regiji. Urbanizirana območja so najbolj ekonomsko aktivna.

Prisotni so tudi močni trendi suburbanizacije in dezurbanizacije.

Prisotni so tudi močni trendi suburbanizacije in dezurbanizacije ter stihijna koncentracija prebivalstva in decentralizacija storitev na obrobje mesta. Posledica je razpršena stanovanjska gradnja individualnih hiš, razraščanje zazidanih površin (stanovanje, proizvodnja, obrt, poslovna in nakupovalna središča) ter zgoščevanje vzdolž glavnih prometnic. Pomanjkanje in visoka cena stanovanj ter nezmožnosti zagotovitve primernih (cenenih) zazidljivih površin za gradnjo enodružinskih hiš v osrednjem mestu je vzrok odseljevanja prebivalstva. Posledica pospešene (sub)urbanizacije je obremenitev okolja in poplavna ogroženost poseljenih površin.

Omrežje naselij v Savinjski regiji je neenakomerno razvito kar je posledica družbeno-gospodarskih in političnih razlogov.

Politične spremembe v devetdesetih letih predhodnega stoletja (nastanek novih lokalnih skupnosti), ter tehnološke, socialne in gospodarske spremembe prinašajo različen razvoj posameznih mest in drugih naselij in naselij. Pospešilo se je zmanjševanje tradicionalnih razlik med mestom in podeželjem, kar vpliva tudi na spremembe v funkcijah centralnih naselij in nastajanju tki. "plitve hierarhizacije" območij v dnevnem obsegu urbane regije (oz. zaposlitvenega središča) in "polarizacijo" urbanih struktur. Zaznaven je "dualizem" med Celjem in Velenjem. Preostali del regije je vplivnem območju celjske aglomeracije (posebno Kozjansko z Obsoteljem) ki je v demografskem in gospodarskem pogledu šibkejša. Opazne so spremembe s krepitvijo vloge Ljubljane kot

državnega središča v katerem je skoncentrirano veliko število javnih funkcij in raznovrstnih dejavnosti,. Opažamo zmanjševanje vplivnega območja Celja in prepletanje vplivov proti Ljubljani (preko Trojan). Na nižjih ravneh omrežje centralnih naselij ni doživelo večjih sprememb, z izjemo dejstva, da se zaradi okrepitve nekaterih manjših središč njihovo omrežje zgostilo.

3.1.9 Razvojni potenciali (prednosti in priložnosti) za razvoj poselitve v Savinjski regiji

Demografski razvoj

Delež starejših (nad 64 let) in indeks staranje je pod slovenskim povprečjem. Opazno je naraščanja pričakovano trajanje življenja. Nadpovprečno število dijakov na 1000 prebivalcev regiji je odraz dobro razvitega osnovnega in srednješolski izobraževalnega sistema. V Savinjski regiji je potrebno obdržati in krepiti storitvene dejavnosti in opremljenost z družbeno infrastrukturo, predvsem s področja zdravstva, šolstva, socialnega varstva, kulture in prostočasnih aktivnosti.

Savinjska regija je pomemben energetska bazen Slovenije

Termoelektrarna (toplarna) Šoštanj, z velenjskim premogovnikom je važen vir električne energije za celotno državo. V regiji je nadpovprečna koncentracija naravnih zdravilišč (Dobrna, Laško, Terme Olimia, Rogaška, Topolšica, Zreče, Rimske Toplice), ki so pomembni zaposlitveni centri. Kot možni energetska vir se pojavlja tudi uporaba geotermalne energije za ogrevanje. Zaradi strukturnih sprememb v gospodarstvu narašča zaposlenost v storitvenih dejavnostih (49%). Nekatera podjetja v regiji so nadpovprečno konkurenčna (Gorenje Velenje, Comet Zreče, Unior Zreče). Najvišji življenjski standard je v Celju in Velenju. Zaposlitvena središča so tudi obmestne občine (Šmartno, Šoštanj, Žalec, Slovenske Konjice, Zreče) z raznovrstno strukturo delovnih mest. V zaledju uspešnih občin tudi podeželska območja imajo ugoden gospodarski razvoj in relativno napredno tržno usmerjeno kmetijstvo. Pospeševanje konkurenčnosti, zaposlovanja in izobraževanja so osnovni smotri

strategij gospodarskega in regionalnega razvoja, uresničevanja ciljev regionalnega razvojnega programa Savinjske regije in čezmejnega sodelovanja preko programov EU.

"Metropolitanizacija" Savinjske regije

Obstajajo močne "metropolitanizacijske" težnje med *celjsko aglomeracijo* (Celje-Žalec/Polzela-Laško-Vojnik-Sentjur) in Šaleškim somestjem (Velenje-Šoštanj). Celje in Velenje še vedno imajo največjo privlačno (zaposlitveno) moč, ampak to postaje tudi njihova okolica. Naraščanje (sub)urbanizacije in postopna "metropolitanizacija" v spodnji Savinjski dolini ter spajanjem s Šaleško kotlino, ob izboljšanje prometnih in drugih komunikacijskih povezav bo še pospešilo decentralizacijo določenih gospodarskih dejavnosti iz mest na ta območja in krepitev naselij na razvojni osi Celje-Velenje, ki pa bodo le del širših mestnih območij. Hkrati se oblikujejo razvojne osi, izboljšuje prometna dostopnost, rast storitvenih in prostočasnih dejavnosti v obmestju in na podeželju ter zmanjševanje razlik med mestom in podeželjem. V urbanih območjih predvsem v Celju in Velenju je še dovolj površin za nadaljnji prostorski razvoj, predvsem s prenovo in revitalizacijo degradiranih in ekstenzivno izrabljenih urbanih (poselitvenih) površin in to za upravne, izobraževalne, razvojno-raziskovalne, sejemske, kulturne in zabaviščne dejavnosti. Pospešiti "internacionalizacijo" in "umeščenost" Savinjske regije v mednarodnem okolju.

Policentrični sistem poselitve in skladen regionalni razvoj

Geo-strateški položaj Savinjske regije in celjske aglomeracije na križišču prometnih koridorjev med Ljubljano in Mariborom, bližina Avstrije in

Hrvaške in politične, družbene in gospodarske spremembe zahtevajo ponovno vrednotenje funkcionalnih središč in vplivnih območij v Savinjski regiji. Zasnova omrežja naselij in koncept prostorskega razvoja Slovenije upošteva naslednje hierarhične stopnje naselij in funkcionalnih središč: (i) nacionalnega pomena (Celje), (ii) regionalnega (Velenje-Šoštanj, Rogaška Slatina/Šmarje pri Jelšah), (iii) medobčinska raven (Žalec, Laško, Slovenske Konjice, Sentjur pri Celju, Šoštanj, Mozirje) in lokalna raven (občinska središča, zdravilišča). Celje ima jasno vlogo funkcionalnega središča nacionalnega pomena in izoblikovano vplivno območje. Potrebna je krepitev upravnih (državnih) funkcij in razpoznavnost mesta na nadnacionalni ravni. V somestju Velenju-Šoštanj in Rogaška Slatina-Šmarje pri Jelšah treba krepiti zaposlitvene, zdravstvene, upravne, storitvene, turistične, izobraževalne funkcije. Pospešiti vlogo in razpoznavnost somestja Mozirje-Nazarje in položaj Slovenskih Konjic v omrežju funkcionalnih središč Slovenije. Nadaljnji razvoj in krepitev vloge lokalnih predvsem občinskih in turističnih središč, zdravilišč, ter prometnih vozlišč. Brez načrtnega razvoja in mrežnega povezovanja obstoječih središč pa bodo le-ta stagnirala. Svoj pomen se lahko ohranijo oz. okrepijo le ob ustreznem povezovanju in medsebojni delitvi funkcij.

Zaključne ugotovitve o obliki kategorij SWOT analize

Ključne slabosti in nevarnosti ter prednosti in priložnosti na področju poselitve

SLABOSTI IN NEVARNOSTI	PREDNOSTI IN PRILOŽNOSTI
<p>Gostota poselitve</p> <ul style="list-style-type: none"> Slaba poseljenost v Zgornje Savinjski dolini in na Kozjanskem z Obsoteljem; <p>Demografski trendi</p> <ul style="list-style-type: none"> Upadanje števila prebivalstva v hribovitih, gorskih, zlasti pa obmejnih območjih; V zadnjem desetletju prebivalstvo upada tudi v največjih (mestnih) občinah Celju in Velenju; Upadanje rodnosti in staranje prebivalstva; Povprečna velikost gospodinjstva se je zmanjšala, število enočlanskih gospodinjstev se je povečal; Delež družin brez otrok in delež družin z enim ali dvema otrokoma se je povečal na račun družin s tremi in več otrok; Demografska predvidevanja ne obetajo povečanja števila prebivalcev; 	<p>Gostota poselitve</p> <ul style="list-style-type: none"> Zgoščenost prebivalstva v Spodnje Savinjski dolini (celjska aglomeracija) in Šaleški kotlini (Velenje- Šoštanj); <p>Demografski trendi</p> <ul style="list-style-type: none"> Porast prebivalstva v Šaleški kotlini, spodnji savinjski dolini z Celjem in okolico, in Konjiško-Vitanjskem podolju (Dravinjska dolina); Delež starejših (nad 64 let) in indeks staranje je pod slovenskim povprečjem; Naraščanje pričakovanega trajanja življenja; Dobro razviti osnovni in srednješolski izobraževalni sistem (nadpovprečno število dijakov na 1000 prebivalcev);
<p>Socio-ekonomske značilnosti</p> <ul style="list-style-type: none"> Ekonomska moč Savinjske regije je pod slovenskim povprečjem; Regija je heterogena in nesorazmerno razvita; V strukturi delovnih mest še vedno prevladava industrija (48%) in to predelovalna (tekstilna, energetska, gradbeništvo); Nadpovprečna stopa nezaposlenosti; Delež zaposlenih z visoko izobrazbo je pod slovenskim povprečjem. Nezadostno razvit trg delovne sile. Problemska območja so Zgornja Savinska dolina in Kozjansko z Obsoteljem (izseljevanje, odmiranje prebivalstva, nizka stopnja komunalne opremljenosti, nizka raven izobraženosti, podpovprečna ekonomska razvitost); Življenjski standard regije je podpovprečen. <p>Selitvene in dnevne migracije</p>	<p>Socio-ekonomske značilnosti</p> <ul style="list-style-type: none"> Pomemben energetski bazen Slovenije: termoelektrana (toplarna) Šoštanj, z velenjskim premogovnikom je važen vir električne energije za celotno državo; Možnost uporabe geotermalne energija (ogrevanje); Zaradi strukturnih sprememb narašča zaposlenost v storitvenih dejavnostih; Konkurenčnost podjetij (Gorenje Velenje, Comet Zreče, Unior Zreče); Nadpovprečna koncentracija naravnih zdravilišč (Dobrna, Laško, Terme Olimia, Rogaška, Topolšica, Zreče, Rimske Toplice); Zaposlitvena središča so tudi obmestne občine (Šmartno, Šoštanj, Žalec, Slovenske Konjice, Zreče) z raznovrstno strukturo delovnih mest; V zaledju uspešnih občin tudi podeželska območja imajo ugoden gospodarski razvoj in relativno napredno tržno usmerjeno kmetijstvo; Najvišji življenjski standard je v Celju in Velenju; <p>Selitvene in dnevne migracije</p>

- Negativni migracijski saldo; izseljevanje prebivalstva predvsem iz obmejnih območij;
- Vse občine v regiji z izjemo Celja, Velenja, Nazarij, Zreč, Rogaške Slatine in Štor izkazujejo negativni saldo med aktivnim prebivalstvom in številom delovnih mest kar povzroča znatno dnevno migracijo v navedena središča;
- Na podeželju več kot štiri petine zaposlenih dnevno potuje na delo v drugo občino.

Naselbinski razvoj

- Urbanizacijska stopnja Savinjske regije je podpovprečna 55% (Slovenija 65%);
- Zgornja Savinjska dolina in Kozjansko z Obsoteljem so podpovprečno urbanizirani;
- V naselbinskem sistemu (816 naselij) prevladujejo majhna naselja;
- V 42% naselij se opaža nazadovanje števila prebivalstva;
- Močni trendi suburbanizacije in dezurbanizacije. Stihijska koncentracija prebivalstva v neposrednem obrobju mest in mestnih naselij;
- Razpršena stanovanjska gradnja individualnih hiš, razraščanje zazidanih površin (stanovanje, proizvodnja, obrt, nakupovalna središča) in zgoščevanje poselitve vzdolž glavnih prometnic;
- Decentralizacija proizvodnje in storitev na obrobje mesta;
- Pomanjkanje stanovanj in nezmožnosti zagotovitve primernih (cenenih) zazidljivih površin za gradnjo enodružinskih hiš v osrednjem mestu;
- Visoka cena stanovanj v mestnih območij;
- Obremenitev okolja in poplavna ogroženost urbanih območij in drugih poselitvenih površin.

Omrežje naselij

- Omrežje mest in drugih naselij v regiji je neenakomerno razvito;
- Celje in Velenje (edina) večja mesta in mestne občine; Žalec, Rogaška Slatina, Šentjur, Slovenske Konjice so mestna naselja od samo 5000 prebivalcev;
- Poslabšanje vloge Celja vis-a-vis Ljubljane, državnega središča nadnacionalnega pomena;
- Stihijni in medsebojno konkurenčni razvoj (novih) občin (in občinskih središč) z nekontrolirano rastjo večine poselitvenih območij, ki vpliva na proces suburbanizacije in dezurbanizacije;
- "dualizem" med Celjem in Velenjem.

- Celje in Velenje imajo največjo privlačno moč (zaposlitveno);
- "Metropolitanizacija" regije (Celje-Žalec/Polzela-Laško-Vojnik-Šentjur) in Šaleškega somestja (Velenje-Šoštanj), izboljšanje prometne dostopnosti, zgoščevanje poselitvenih površin, decentralizacija zaposlitvenih možnosti, rast storitvenih in prostočasovnih dejavnosti;

Naselbinski razvoj

- Šaleška kotlina in Spodnja savinjska dolina s Celjem in okolico so močno urbanizirani, Konjiško-Vitanjsko podolje (Dravinska dolina pa zmerno urbanizirana);
- Dobra poseljenost celotne regije (veliko število majhnih naselij);
- Gostota poseljenosti v urbaniziranih območjih je v povprečju štirikrat večja od povprečne gostote poseljenosti v regiji;
- Urbanizirana območja so najbolj ekonomsko aktivna;
- Oblikovanje razvojnih osi, izboljševanje prometne dostopnosti, rast storitvenih dejavnosti na podeželju in zmanjševanje razlik med mestom in podeželjem;
- "Metropolitanizacijske" težnje med *celjsko aglomeracijo* in Šaleškim somestjem (Velenje-Šoštanj);
- Še dovolj prostih površin v Celju in Velenju za bodoči urbani razvoj s prenovno in revitalizacijo degradiranih in ekstenzivno izrabljenih urbanih površin;

Omrežje naselij

- Geo-strateški položaj Savinjske regije in celjske aglomeracije na križišču prometnih koridorjev med Ljubljano in Mariborom, bližina Avstrije in Hrvaške;
- Obstoj policentričnega sistema poselitve;
- Celje ima jasno vlogo funkcionalnega središča in izoblikovano vplivno območje. Potrebno je pospešiti upravne (državne), visoko izobraževalne funkcije in "internacionalizacijo" mesta;
- V somestju Velenju-Šoštanj in Rogaška Slatina-Šmarje pri Jelšah Mozirje-Nazarje in Slovenske Konjice (Zreče) treba krepiti zaposlitvene, zdravstvene, upravne, storitvene, turistične, izobraževalne funkcije;
- Pospešiti nadaljnji razvoj lokalnih predvsem (novih) občinskih in turističnih središč, zdravilišč, ter prometnih vozlišč.